

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА
ШЕВЧЕНКА
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ, МАКРО- І МІКРОЕКОНОМІКИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему:

**АНТИКРИЗОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ
В УМОВАХ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ**

студентки 2-го курсу ОС «Магістр»
денної форми навчання
спеціальності 051 «Економіка»
освітньо-наукової програми
«Економіка та економічна політика»
Івасик Анни Володимирівни

Науковий керівник: к.е.н., доцент
Красота Олена Вадимівна

Роботу допущено до захисту в Екзаменаційній комісії рішенням кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки від « 6 » травня 2022 р., протокол № 9.

Київ – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АНТИКРИЗОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ	7
1.1. Макроекономічна нестабільність як кризовий чинник	7
1.2. Антикризове регулювання економіки, його сутність та основні інструменти	10
1.3. Моделі антикризового регулювання економіки в умовах макроекономічної нестабільності	20
Висновки до першого розділу	23
РОЗДІЛ 2. АНТИКРИЗОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ТА ПЕРСПЕКТИВНИЙ АСПЕКТИ	24
2.1 Оцінка можливостей та загроз української економіки	24
2.2 Оцінка впливу макроекономічних показників на стабілізацію економічної системи	31
2.3 Економетрична модель антикризового регулювання економіки та її ефективність	37
Висновки до другого розділу	46
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АНТИКРИЗОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ	47
3.1 Аналіз зарубіжного досвіду антикризового регулювання економіки в умовах макроекономічної нестабільності та можливостей його застосування в Україні	47

3.2 Стратегічні пріоритети антикризового регулювання економіки України.....	51
Висновки до третього розділу.....	55
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	60
ДОДАТКИ.....	66

ВСТУП

Актуальність теми. Від правильного вибору механізму регулювання економічних процесів залежить стан світової економіки в цілому та окремих національних економік. Глобальні кризи, волатильність обмінного курсу, зміна політичних уподобань та інші фактори викликають досить різкі коливання економічних показників різних країн. Тому важливо розглянути стабілізаційні механізми економіки в цілому, щоб визначити найбільш прийнятні з них для використання в економіці України. А питання антикризового регулювання економіки в умовах макроекономічної нестабільності у цьому контексті набуває надважливого значення.

Теоретичні засади загальноекономічної стабільності розглядали представники неокласичної теорії: А. Маршалл, І. Фішер, В. Парето, Л. Вальрас, А. Пігу та інші. Проте їхній погляд на загальноекономічну стабільність був дещо обмежений. Так, вони розглядали формування загальної рівноваги через співвідношення попиту і пропозиції на різних ринках, тобто у їхніх дослідженнях домінував мікроекономічний підхід. Певну революцію в дослідженні сутності загальноекономічної стабільності, а відтак і сутності, причин виникнення та макроекономічної нестабільності і заходів держави щодо її усунення здійснив видатний англійський економіст Д.М. Кейнс. Його основоположні ідеї, в тому числі щодо антикризового регулювання економіки, отримали подальший розвиток у роботах представників посткейнсіанства Д. Хікса, Е. Хансена та інших.

В сучасній економічній літературі розгляду закономірностей розвитку ринкової економіки, кризовим процесам та заходам антикризового регулювання економіки присвячені роботи таких вітчизняних дослідників як Белов О.Ф., Бобров В.Я., Жаліло Я.А., Ковальчук В.М., Костенко Ю.М., Красота О.В., Крупка М.І., Радіонова І.Ф., Соскін О.В., Тимофєєв В.М., Тодоров В.Г., Чумаченко Н.Г. та інших. Проте дослідження шляхів антикризового регулювання національної економіки необхідно доповнювати

з урахуванням новітніх чинників, що спричиняють кризи, їх специфічного перебігу, поточних політичних та економічних умов.

Тема вибору оптимального механізму антикризового регулювання світової економіки в цілому та окремих національних економік є сьогодні дуже актуальною, оскільки без дієвого антициклічного механізму економічні кризи поглиблюються і подолати їх неможливо. Тому вивчення ефективності антикризового регулювання національної економіки в умовах порушення макроекономічної стабільності є важливим і потребує детального розгляду.

Метою роботи є дослідження особливостей антикризового регулювання економіки в умовах макроекономічної нестабільності.

Виходячи з мети, можна сформулювати наступні **завдання дослідження**:

- дослідити макроекономічну нестабільність як кризовий чинник;
- розглянути сутність антикризового регулювання економіки та його основні інструменти;
- окреслити моделі антикризового регулювання економіки в умовах макроекономічної нестабільності;
- здійснити оцінку можливостей та загроз української економіки як інструмент макроекономічної стабілізації ;
- побудувати економетричну модель прогнозування стану української економіки в умовах макроекономічної нестабільності;
- провести аналіз зарубіжного досвіду антикризового регулювання економіки в умовах макроекономічної нестабільності та можливостей його застосування в Україні;
- визначити стратегічні пріоритети антикризового регулювання економіки України.

Об'єктом дослідження є теоретичні основи та механізм здійснення антикризового регулювання економіки в умовах макроекономічної нестабільності.

Предметом дослідження є особливості антикризового регулювання в умовах макроекономічної нестабільності в Україні.

Вибір методів та прийомів дослідження пов'язаний зі специфікою об'єкта дослідження та конкретними завданнями, що обумовлюються темою дослідження.

З цією метою у розділах роботи використовується:

- історичний метод для вивчення основних засад формування макроекономічної політики та методів антикризового регулювання;
- аналітичний метод для аналізу стану економіки країни та його залежності від різних чинників;
- компаративний метод для порівняння рівня макроекономічних показників України у різні роки та з іншими країнами;
- загальнонауковий метод для розгляду загальних питань та дослідження літературних джерел.

Інформаційною базою дослідження є праці зарубіжних та вітчизняних вчених-економістів у сфері макроекономіки, зовнішньоекономічної політики та суміжних галузей, аналітичні звіти і статистичні дані державних органів влади, а також Інтернет-ресурс.

Апробація результатів дослідження. Отримані в ході дослідження результати апробовано під час участі в міжнародній науково-практичній конференції. Зокрема, за результатами участі у ХІХ Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна 2021. На шляху до сталого розвитку» (online, 18 березня 2021) опубліковано тези «Антикризова політика держави в умовах макроекономічної нестабільності» (Додаток А).

Структура роботи складається зі вступу, трьох розділів з підрозділами, висновків, переліку використаних джерел, має 3 додатки. Основний зміст даної роботи викладений на 60 сторінках комп'ютерного набору, містить 12 таблиць та 8 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АНТИКРИЗОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

1.1. Макроекономічна нестабільність як кризовий чинник

Сучасну світову і національну економіку можна охарактеризувати як такі, що функціонують в умовах макроекономічної нестабільності. Це, в свою чергу, обумовлює необхідність розробки ефективної державної політики, спрямовану на здійснення антикризового регулювання економіки, на відновлення економічної стабільності (у короткостроковому періоді) та досягнення економічного зростання (у довгостроковому періоді).

Під макроекономічною стабільністю прийнято розуміти збалансованість усіх складових економічної системи: обсягів випуску продукції (ВВП), зайнятості, рівня цін, інвестування, інноваційності економіки тощо. Проявами макроекономічної стабільності є повне використання всіх наявних у суспільстві ресурсів, економічне зростання, повна зайнятість, цінова стабільність, а також низький державний борг відносно ВВП, незначний дефіцит державного бюджету тощо.

Відповідно, макроекономічна нестабільність означає порушення збалансованості вищезазначених показників: відбувається скорочення випуску продукції національного виробництва, зростає циклічне безробіття, ціни стають некерованими і спостерігаються інфляційні процеси, порушується фінансова стабільність через зростання дефіциту державного бюджету і державного боргу [18].

Порушення макроекономічної стабільності є переважно результатом циклічного розвитку економіки, що притаманне сучасному етапу розвитку світової і національних економік. Загальновідомо, що циклічність є закономірним явищем економічного життя і проявляється в періодичному проходженні економікою фаз спаду (кризи) і підйому (зростання). В той же час порушення макроекономічної стабільності в результаті кризових

процесів має ряд негативних наслідків, що у підсумку зводяться до падіння рівня життя населення, його добробуту. Зважаючи на ці дві обставини надзвичайної ваги набуває дослідження сутності антикризового регулювання економіки, його основних інструментів.

Хорошим прикладом законодавчого формулювання макроекономічної нестабільності і визначення відповідних заходів боротьби із нею є європейський «Пакт про стабільність та розвиток» (ПСР) [7; с. 25].

Даний документ було прийнято в 1997 році, і одним з ключових його пунктів була вимога планування бюджетних витрат на наступні періоди таким чином, щоб в динаміці вони зменшувались. Цей додатковий захід фінансової дисципліни було введено, щоб дозволити державам-членам продемонструвати Європейській комісії та Раді міністрів, як вони мають намір привести свої баланси у відповідність до прийнятних нормативних стандартів [19].

Якщо країна-член ЄС перевищить допустимі межі, то формується висновок щодо того, що вона не робить достатньо для макроекономічної стабілізації, щоб виправити це, і тоді ЄС ініціює так звану. «Процедура надмірного дефіциту», згідно з якою формується економічний план для даної країни, що включає режим економії бюджету для повернення в нормативні рамки. Пакт також врегульовує суворі фіскальні правила, які сприяють стабілізації економіки країни [20].

В Україні діє подібний механізм, згідно з яким планування доходів бюджету є складним фінансово-економічним і політичним процесом, що полягає у врахуванні великої кількості факторів, які впливатимуть на дохідну та видаткову частину бюджету на будь-якому рівні. Державний бюджет України, тобто успішність його прийняття та повнота виконання, є «лакмусовим папірцем» ефективності влади. Бюджетний процес полягає в плануванні його доходів і витрат на наступний і середньостроковий роки (плановий і наступні планові два бюджетні періоди) і дозволяє прогнозувати динаміку бюджетних коштів [36; с. 123]. Проте він є недосконалим, і не

забезпечує потрібного стабілізаційного ефекту, тому існує потреба в дослідженні інших можливих механізмів протистояння макроекономічній нестабільності.

Пандемія коронавірусної інфекції внесла корективи у макроекономічний стан багатьох країн. Євросоюз призупинив дію Пакту про стабільність та розвиток на період пандемії. Світовий досвід показує, що для боротьби з поширенням пандемії COVID-2019 та відновлення макроекономічної стабільності використовуються дві основні стратегії. Перша стратегія - це стратегія суворих обмежень. Вона передбачає введення повної блокади, тобто закриття або перехід на дистанційну роботу всіх підприємств і установ, діяльність яких не є критичною для забезпечення безперервності діяльності країни, роботи лише супермаркетів, аптек, стратегічних підприємств. Підтримуючі заходи включають обмеження пересування населення, самоізоляцію контактних осіб, повне скорочення соціальних контактів. Такі дії спрямовані виключно на запобігання поширенню коронавірусу, вони позитивно впливають на здоров'я людини, але вони катастрофічні для економіки: різке падіння ВВП, зростання безробіття, збалансування багатьох галузей на межі банкрутства тощо загострюють кризу та затримують макроекономічне відновлення балансу. Поки що ця стратегія вважається найефективнішою у зниженні поширення коронавірусу. Такі радикальні заходи в певний час застосовувалися урядами багатьох країн (Китай, Сінгапур, Україна, Австрія та інші країни). Це дозволяє швидко та ефективно впоратися з поширенням хвороби та зменшити негативні економічні наслідки суворих обмежень.

Друга стратегія є стратегією м'якого обмеження. Її використання пов'язане з дотриманням соціальних правил дистанціювання, заборонаю масових заходів, запровадженням протиепідемічних заходів на підприємствах, допуском до роботи тільки вакцинованих осіб тощо. Вона ефективна в країнах високого рівня самоорганізації та відповідальності усіх суб'єктів економіки за свої дії (Нідерланди, Швеція та інші) [21].

Безсумнівно, що людське життя є найбільшою соціальною цінністю. Тому в усіх країнах, перш за все, вжито ряд швидких заходів для обмеження поширення вірусу, збільшення кількості тестів та підготовки системи охорони здоров'я до ефективного реагування на зростання кількості інфікованих. При цьому економіка та соціальна сфера виявилися найбільш вразливими до наслідків пандемії COVID-2019 та спричиненої нею кризи. Уряди намагаються пом'якшити негативні наслідки коронакризи та відновити макроекономічну стабільність за допомогою заходів економічної політики, насамперед фіскальної та монетарної.

Таким чином, економічна політика представлена комплексом різноманітних заходів та інструментів, які використовуються державою для досягнення конкретних цілей економічного розвитку. Такою метою в умовах нинішньої коронакризи для всіх національних економік в світі є відновлення стану макроекономічної стабільності, а відповідно основними заходами політики є ті, які пропонують фіскальну та монетарну політику. Як фіскальна, так і монетарна політика мають у своєму арсеналі перелік заходів та інструментів, які використовуються для відновлення економічного розвитку [14].

Отже, доцільно розглянути використання цих та інших інструментів антикризового регулювання та їх ефективності.

1.2. Антикризове регулювання економіки, його сутність та основні інструменти

Антикризова політика держави – це напрям діяльності органів державної влади та управління, спрямований:

– по-перше, на розробку та реалізацію комплексу заходів щодо передбачення та запобігання кризам,

– по-друге, на мінімізацію негативних наслідків кризи та забезпечення поступового переходу до політики економічного зростання.

Антикризова політика держави реалізується центральними органами влади шляхом її розробки, впровадження та коригування через законодавчі акти (закони, концепції, стратегії, доктрини, цільові програми промислового розвитку та регіональні програми), що регулюють відносини в соціально-економічній, політичній, екологічній та інших сферах. Використовуються такі антикризові важелі політики: прогнозування стану, планування, макроекономічні дослідження, вдосконалення статистичної звітності з метою точної оцінки фактичної ситуації, контрольно-інспекційна діяльність, механізми використання податкових важелів (не лише на рівні збору податків, також податкові пільги), дешеві державні позики тощо. Реалізація такої політики передбачає участь структур державного управління на всіх рівнях та органів місцевого самоврядування [1, с. 32].

Основними вимогами до ефективної системи макроекономічної стабільності є її функціонування в межах, визначених чинним законодавством; забезпечення ефективного захисту та реалізації національних економічних інтересів; своєчасна діагностика та запобігання загрозам макроекономічній стабільності держави; ефективна робота податкових служб за будь-яких умов; чітка структура та розмежування функцій різних органів і гілок влади; усвідомлення в необхідних межах діяльності системи макроекономічної стабільності [2, с. 44]. В умовах макроекономічної нестабільності виникає ризик гіперінфляції, дефолту та інших кризових наслідків дестабілізації економіки, тому потрібен моніторинг основних макроекономічних показників та вжиття заходів щодо мінімізації ризиків, які виникають в даних умовах.

Ринкова економіка, незважаючи на зміни та модифікації, все ще піддається циклічним змінам. На сучасний економічний цикл, особливо на фазу кризи, впливає ряд факторів, серед яких відіграють особливу роль наступні:

- монополістична структура ринку;
- процес глобалізації (інтернаціоналізації) виробництва;
- антикризове регулювання економіки;
- науково-технічний процес та інновації [22].

Ці фактори мають безпосередній вплив на економіку України, яка перебуває на перехідній стадії ринкових відносин. Вплив держави на монополістичну структуру ринків і процес глобалізації економіки незначний і досить віддалений (наприклад, у процесі загострення кризи ціни на енергоносії залишаються на монопольному рівні). Регулююча роль держави полягає в тому, що для антициклічних (антикризових) цілей вона в першу чергу використовує фіскальну політику. Під час кризи різко розширилися державні замовлення для приватних підприємств, а також державне будівництво для стимулювання зростання виробництва. Держава зобов'язана активізувати податкові інструменти фіскальної політики з метою регулювання інвестиційного та споживчого попиту. У порядку антициклічного податкового регулювання необхідно прийняти законодавство, яке знижує податки в період кризи та відповідно збільшує їх у період відновлення. Ці методи називаються «вбудованими стабілізаторами», оскільки вони діють автоматично в економічній системі [25].

Ринкова економіка характеризується циклічним економічним рухом, що характеризується періодичними підйомами та спадами ринкових умов. У сучасній економічній літературі цикли трактуються як періодичні зміни тенденцій зростання і зниження виробництва. Кризова фаза — це найбільш складний і суперечливий період у динаміці будь-якої системи, що характеризується дисбалансом. Характеризується або переходом системи в якісно новий стан, або її загибеллю і заміною іншою системою. Кризову фазу зазвичай визначають як абсолютне зниження основних циклічних показників - суспільного продукту та промислового виробництва. Депресія характеризується як період посткризової стагнації, коли ВВП знаходиться між мінімальною точкою кризового спаду і половиною відстані від неї до

максимальної точки зростання, досягнутої в попередні роки. Антикризове регулювання охоплює аналіз генезису і перебігу циклічних процесів, а також розробку спеціальних антикризових стратегій з метою пом'якшення наслідків криз. Основними цілями антикризового регулювання є пом'якшення кризових процесів і використання кризи як відправної точки для нового витка економічного розвитку [6].

До функцій антикризового регулювання належать:

- докризове регулювання;
- регулювання процесів виходу з кризи;
- стабілізація нестабільних ситуацій (забезпечення рульового керування);
- мінімізація витрат і втрачених можливостей;
- своєчасне прийняття рішень. Кожна з цих функцій має свої особливості, але разом вони характеризують антикризове регулювання в цілому як безперервний процес, що вимагає наукового підходу до формування всіх його етапів з урахуванням особливостей економічної системи та потреби сталого економічного розвитку.

Антикризове регулювання економіки - свідомі та цілеспрямовані дії держави (певною мірою і потужних корпорацій), спрямовані на запобігання або зменшення глибини економічних криз, стабілізацію економіки та збільшення економічного зростання. Таке визначення сутності антикризового управління передбачає його розуміння як системи, що містить такі елементи: [45; с. 55]:

- об'єкт регулювання - економічний цикл, а також все, що може впливати на його стан і подальший розвиток (інноваційна діяльність, інтелектуальний капітал, основні фонди, зайнятість тощо);
- сфера поширення, тобто відповідну галузь господарства (промисловість, аграрне господарство, фінансово-банківська сфера тощо);

- інструменти (переважно фінансові або монетарні), які можна використовувати для впливу на циклічні коливання - банківські процентні ставки, інвестиції, податки, мита, ціни тощо;
- принципи, методи, моделі та механізми антикризового регулювання економіки;
- тривалість - короткий, середній і тривалий цикли;
- державні органи, які реалізують антикризове регулювання на практиці, - це насамперед компетентні державні органи, метою яких є реалізація антикризової політики; великі корпорації, що впливають на економічну ситуацію, зокрема механізми відновлення кризи; наднаціональні організації, вплив яких також достатньо значний для вирішення кризових проблем на міжнародному рівні, Міжнародний валютний фонд, Банк реконструкції та розвитку тощо;
- законодавче забезпечення антикризової політики держави.
- розробка заходів щодо стабілізації економіки під час кризових потрясінь;
- захист ключових підприємств галузей стратегічного значення від кризових процесів в економіці [45; с. 56].

Антикризове регулювання економіки включає в себе ряд інструментів, серед яких найбільш вагомими є макроекономічні.

Загалом посилення контролю та використання головним регулятором Центрального банку країни такого адміністративного важеля, як утримання національної валюти, обмеження продажу валюти на ринку лише в короткостроковій перспективі, може згладити курс гривні. коливання. Однак у середньостроковій та довгостроковій перспективі, на нашу думку, це негативно впливає на всю економіку країни, і зокрема на стабілізацію валютного курсу. Оскільки це призводить до таких проблем, як обмеження ліквідності готівки, зниження привабливості вітчизняної економіки для інвесторів – через обмеження інвестор не впевнений, що зможе без проблем зняти свої кошти; припинення надходження технологій та основних засобів;

створення тіні валютного ринку. Тому НБУ має поступово зняти обмеження на купівлю-продаж валюти, дозволити ринковим механізмам формувати курс на основі попиту та пропозиції на ринку та продовжувати намагатися лібералізувати обмінний курс, щоб не порушувати відносно стабільну стабілізацію в Україні.

Таким чином, монетарне управління в сучасних умовах національної економіки характеризується ознаками нестабільності та, певною мірою, некерованості, що призводить до хаотичного руху економічних процесів, внаслідок чого темпи економічного розвитку в Україні надто повільний, випадковий у просторі та часі. З метою мінімізації як зовнішніх, так і внутрішніх ризиків, які впливають на розвиток національної економіки, стабільність національної валюти та збалансованість грошового ринку, вважаємо за доцільне використання Центральним банком найбільш ефективних та готівкових засобів. різноспрямованість управління. Це забезпечило б відповідальність Центрального банку за загальноприйнятну грошову стабільність – стабільність цін і обмінних курсів на основі підтримки економічного зростання, відновлення банківської системи, валютного та кредитного ринків [2; с. 85].

Тому політика держави у сфері антикризового управління спрямована на мінімізацію економічного та соціального збитку, завданого світовою економічною кризою. Слід зазначити, що оздоровлення неефективних підприємств є найважливішим чинником ринкової економіки, що забезпечує її зростання та розвиток. Роль держави в системі макроекономічного регулювання виявляється у функціях, які вона виконує в потоці ресурсів, доходів і продуктів.

Дослідження взаємозв'язку антикризових заходів, що здійснюються на макрорівні, дозволяє сформулювати такі рекомендації щодо вдосконалення механізму антикризового регулювання в умовах глобальної економічної кризи на основі стратегії економічного розвитку:

- удосконалення податкової системи: застосування податкових пільг для інноваційних та технологічно передових підприємств;
- створення та підтримка держави реальної мережі надійних кредитних установ;
- удосконалення нормативно-правової бази, особливо в розділах про неплатоспроможність підприємств та регулювання діяльності акціонерних товариств;
- підвищення інноваційно-інвестиційної активності;
- перехід до стандартів фіскальної політики розвинутих країн;
- підвищення ефективності державної антимонопольної політики, створення ефективного конкурентного середовища;
- забезпечення відповідності політики державних закупівель, у тому числі закупівель державних підприємств, пріоритетам розвитку національної промисловості;
- забезпечення захисту прав інтелектуальної власності за світовими стандартами;
- розробка, впровадження та підтримка нових програм підготовки антикризових менеджерів, у тому числі відбір та навчання антикризових менеджерів; визначення місії своєї діяльності та її цілей; збагачення теорії організації на основі узагальнень наявного практичного досвіду роботи антикризових менеджерів;
- побудова (на основі досягнень теорії організації) навчальних програм для конкретних кризових ситуацій.

Монетарні інструменти, які може використовувати Центральний банк з метою стабілізації валютного курсу, складаються, як відомо, з основних трьох інструментів – резервна ставка, ставка дисконту та операції на відкритому ринку. На валютному ринку найефективнішими з них є лише кілька інструментів, які можуть працювати та впливати на забезпечення стабільності національної валюти. Тому вважаємо за доцільне розглянути такі інструменти, як облікова ставка, процентна ставка за кредитами

Національного банку України овернайт, операції центрального банку на відкритому ринку державних цінних паперів. Це найчастіше вживані інструменти в межах монетарної політики [2; с. 78].

Хронічний дефіцит бюджету України не дозволяє прискорити темпи науково-технічного прогресу та оновлення основного капіталу. Великі надії покладаються на зовнішні позики, позики від міжнародних фінансових інвестицій. Проте, поки не буде ознак інновацій та інвестицій у використання цих коштів, економіка держави може невизначено перебувати в посткризовому, депресивному та стагнаційному стані. Справжнім, дуже важливим інструментом антикризового регулювання держави є грошово-кредитна політика, яку проводить Національний банк України, встановлюючи облікові ставки та ставки рефінансування комерційних банків.

Політика рефінансування є одним із найпоширеніших інструментів монетарної політики, які використовуються центральними банками у всьому світі. Рефінансування – це надання Центральним банком комерційних банків додаткових резервів на основі позики, тобто залучених резервів. Рефінансування можна розглядати як процес відновлення ресурсів комерційного банку, які були вкладені в позики, боргові цінні папери та інші активи. Основною умовою рефінансування є, безумовно, його ціна, тобто встановлена ЦБ процентна ставка, за якою він надає банкам додаткові кошти. Найважливіші дослідження та вдосконалення механізмів рефінансування відбуваються в сучасних умовах, коли банківська система переживає кризу. Існує потреба у вдосконаленні існуючих нових механізмів рефінансування, оскільки на сьогодні рефінансування є чи не єдиним джерелом підтримки ліквідності банківської системи та відновлення кредитування реального сектору економіки.

Також за методологією Всесвітнього банку [53] визначають низку показників зовнішнього боргу для національної економіки, завдяки якому можна порівняти стан зовнішнього боргу різних країн. в тому числі:

- EDT / XGS - відношення загального зовнішнього боргу до експорту товарів і послуг. Даний показник має особливість, що вище критичного рівня 275% зовнішній борг країни може бути частково або повністю списаний. Такі ситуації вже мали місце в Польщі та Болгарії, наприклад, на початку 1990-х років.

- EDT / GNI - відношення загального зовнішнього боргу до валового внутрішнього продукту. Це число є найбільш вичерпним. Разом з наведеним нижче індексом він визначає здатність країни безперебійно обслуговувати зовнішній борг. 50% вважається критичним.

- TDS / XGS - платежі з обслуговування боргу за експортом товарів і послуг. Витрати на обслуговування зовнішнього боргу включають усі платежі, які здійснює позичальник, а саме: основний борг, відсотки та комісійні.

- INT / GNI - відношення платежів за обслуговування зовнішнього боргу до валового внутрішнього продукту. Цей показник також відображає платоспроможність країни

- RES / EDT – відношення офіційних резервів до загального зовнішнього боргу, показує, чи може країна використовувати свої наявні резерви для погашення зовнішнього боргу та яку частину резервів можна використати для покриття боргу, якщо це необхідно. Це також показує платоспроможність та ліквідність, тобто здатність швидко погасити борг у разі потреби.

- RES / MGS - відношення іноземних резервів до імпорту товарів і послуг.

- Short-term / EDT - частка короткострокової заборгованості в загальному зовнішньому боргу.

- Concens / EDT - частка довгострокової заборгованості в загальному зовнішньому боргу.

- Multilat / EDT - частка боргу перед міжнародними борговими організаціями в загальній сумі зовнішнього боргу.

Деякі країни також використовують такий показник, як зовнішній борг на душу населення: він дає уявлення про зовнішньоекономічну залежність країни, а не абсолютне значення її зовнішнього боргу. Проте даний показник може також свідчити про платоспроможність у порівнянні з середніми зарплатами по країні.

Державна політика України в галузі регулювання економіки має включати такі пріоритети:

- удосконалення податкової системи: застосування податкових пільг для інноваційних та технологічно передових підприємств;
- створення та підтримка держави реальної мережі надійних кредитних установ;
- удосконалення нормативно-правової бази, особливо в розділах про неплатоспроможність підприємств та регулювання діяльності акціонерних товариств;
- підвищення інноваційно-інвестиційної активності;
- перехід до стандартів фіскальної політики розвинутих країн;
- підвищення ефективності антимонопольної політики, створення здорового конкурентного середовища;
- забезпечення дотримання політики державних закупівель, у тому числі закупівель державних корпорацій, пріоритетам розвитку вітчизняної промисловості;
- забезпечення надійності зберігання вкладів населення (на даний момент ФГВ гарантує повернення вкладів до 200 тис. грн.);
- забезпечити матеріальну підтримку малозабезпеченим верствам населення тощо.

Отже, для аналізу та прогнозування макроекономічних показників, стану зовнішнього боргу та пов'язаних з ним показників існує ряд інструментів, тому ми оберемо з них найбільш оптимальні та універсальні і використаємо їх для аналізу можливостей антикризового регулювання.

Необхідність орієнтації антикризового регулювання економіки на реалізацію стратегій економічного розвитку в умовах глобальних економічних криз є науково обґрунтованою й обумовленою практикою часто неефективного державного втручання до та під час кризи.

Таким чином, антикризове регулювання кризових явищ в економіці України має бути спрямоване на мінімізацію наслідків економічної кризи, підвищення стабільності та контроль основних показників.

1.3. Моделі антикризового регулювання економіки в умовах макроекономічної нестабільності

В рамках антикризового регулювання економіки доцільно розглянути такі моделі:

1. Ітераційні моделі. Ці моделі важливі тому, що акцентують увагу на дослідженні покрокового руху економіки в напрямі загальної рівноваги та на проходженні послідовних станів. Для цього використовуються інструменти фінансової і грошової політик [53]. З урахуванням моделювання динаміки економічних процесів моделі поділяють на:

- статичні моделі (або моделі порівняльної статистики), що враховують окремі (дискретні) стани досліджуваного явища чи процесу і не дозволяють досліджувати процеси переходу з одного стану в інший з урахуванням фактора часу.

- динамічні моделі, що враховують фактор часу та дозволяють моделювати та вивчати економічні процеси в часі

- ітераційні моделі є певним проміжним варіантом між статичними та динамічними моделями. Вони дають можливість вивчати економічні процеси в часі як послідовність дискретних станів. Такий підхід є спрощенням багатьох економічних процесів, які фактично є безперервними. Однак, як і в проміжному варіанті, ітераційні моделі поєднують переваги статичних і динамічних моделей. Зокрема, як і статичні моделі, ітераційні моделі прості

та інтуїтивно зрозумілі. При цьому, як і динамічні моделі, вони дають уявлення про процес взаємодії суб'єктів господарювання (фінансових та монетарних органів) та встановлення рівноваги. [53].

Загальна логіка зазначених ітераційних моделей полягає в основному в тому, що для аналізу відповідного процесу руху системи після екзогенного впливу в напрямку нового стану рівноваги або дисбалансу процес розбивається на серію дискретних, послідовних ітерацій (тобто кроків), кожна з яких закінчується встановленням проміжної статичної рівноваги у напрямку до загальної рівноваги.

2. Модель Мак-Гіра – Олсона. Особливістю підходу, реалізованого Мартіном МакГіром та Манкуром Олсоном, був послідовний розгляд механізму формування оптимальної ставки податку, розподілу суспільних благ і продукту (доходу) в різних умовах: в умовах автократичного правління, консенсусної демократії та розподільної демократії. Ця модель має стосунок до стабілізації національної економіки за рахунок того, що вона:

1) належить до моделей стабілізаційної політики, а власне стабілізаційна політика має проводитись в період кризового стану економіки, в той час як політика економічного зростання – в період підйому[15];

2) пояснює вплив окремих типів державної влади (автократичне правління, консенсусна демократія, розподільча демократія) на економічну політику[15].

Фактична модель розподілу доходу для певного типу уряду виглядає:

А) за автократичного правління розподіл фактичних доходів виглядає наступним чином:

1) вартість суспільних благ;

2) автократична частка, яка становить різницю між зібраними податками та вартістю суспільних благ;

3) участь громадян, що виражається у різниці між реальними доходами та податками.

Б) у консенсуальній демократії розподіл фактичних доходів виглядає наступним чином:

- 1) вартість суспільних благ;
- 2) участь громадян, що виражається у різниці між реальними доходами та податками.

В) у розподільній демократії фактичний дохід розподіляється таким чином:

- 1) вартість суспільних благ;
- 2) частка владних структур від перерозподілу, яка є різницею між зібраними податками та вартістю суспільних благ;
- 3) частка владних структур від власної діяльності, яка є різницею між усіма доходами (від діяльності та перерозподілу) та стягненими податками;
- 4) участь громадян, що виражається у різниці між реальними доходами та податками.

Розподіл, представлений у моделі, визначається цільовими функціями кожного з розглянутих типів правила, наприклад, в розподільчій демократії:

- у групі, яка демократично здобула владу, є два джерела доходу, а саме:

- 1) від власної діяльності;
- 2) від перерозподілу доходів третіх осіб суб'єкти, які не належать до владних структур).

- урядова група зацікавлена як у зниженні ставки податку, так і в її підвищенні.

Тобто, результати антикризової політики безпосередньо залежать від типу державної влади (наприклад, в Україні це розподільча демократія). При цьому основними інструментами є фіскальні, такі як оптимальна ставка оподаткування, звільнення окремих груп платників від сплати податку на період кризи та інші.

Тобто, ці моделі по-різному відображають підходи до антикризового регулювання і показали свою ефективність під час різних світових криз.

Висновки до першого розділу

Отже, дослідивши теоретичні та практичні засади державного регулювання економіки в умовах економічних криз, ми можемо стверджувати, що макроекономічна нестабільність є небезпечною для світової економіки та національних економік, і потребує використання різних інструментів та моделей для стабілізації.

Для більш ефективного регулювання економіки в даних умовах слід збільшити антикризове регулювання в сфері оподаткування, знизити податки для покращення економічного стану підприємств, які знаходяться на межі банкрутства із-за наслідків кризових явищ, також слід врегулювати соціальні стандарти. Проте існує ряд невирішених проблем, наприклад, зростання зовнішнього державного боргу.

Ефективне використання позикових ресурсів може бути фактором економічного зростання, а невиправдане збільшення боргу матиме дестабілізуючий вплив на економіку та створить загрозу економічній безпеці країни. За відсутності на законодавчому рівні комплексної системи регулювання формування, погашення та обслуговування державного боргу та відсутності чітко визначених напрямів боргової політики в останні роки спостерігається стрімке зростання валового державного боргу. Тому для нашої країни склалася ситуація, яка загрожує її економічній та фінансовій безпеці. Обсяг державних позик, їх динаміка та структура прямо чи опосередковано впливають на всі сфери фінансово-господарської діяльності держави, тому варто розглянути можливості антикризового регулювання з використанням засобів боротьби з макроекономічною нестабільністю.

РОЗДІЛ 2. АНТИКРИЗОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ТА ПЕРСПЕКТИВНИЙ АСПЕКТИ

2.1 Оцінка можливостей та загроз української економіки

Для оцінки можливостей та загроз доцільно розглянути динаміку основних макроекономічних показників і оцінити, яку тенденцію вони мають і чи є ця тенденція загрозливою. Розглянемо основні макроекономічні показники України за останні 5 років (2015-2020 рр, оскільки остаточні дані за 2021 рік ще не оприлюднено) та їх прогнозні значення на 2021 роки (Табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Основні макроекономічні показники України за 2015-2021 рр.

Показники	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021*
ВВП, млрд. грн.	1988,5	2383,2	2083,9	3558,7	3974,6	4194,1	3370,6
Темп приросту ВВП, % до попереднього року	90,2	102,3	102,9	119,2	111,7	105,5	91,7
Індекс споживчих цін (темпер інфляції),%	143,3	112,4	113,7	109,8	104,1	105,0	108,2
Дефіцит бюджету, млрд. грн.	46,2	70,1	47,8	59,2	78,0	217,1	246,6
Сальдо зовнішньоторговельного балансу, млрд. дол. США	3,8	0,6	-8,6	-11,5	-0,8	-1,7	-3,4
Рівень безробіття населення, %	9,1	9,3	9,5	9,1	8,6	9,7	10,1

Джерело: побудовано автором на основі [4]

* прогнозні значення на основі даних Мінфіну України та МВФ

Як бачимо, динаміка макроекономічних показників є нестабільною, до того ж станом на кінець 2021 року Міністерство фінансів України прогнозує зниження макроекономічних показників, зокрема, ВВП, на 1,4% порівняно з 2020 роком за прогнозами ж МВФ падіння економіки може сягнути 7,7%. Йде зростання рівня інфляції та рівня безробіття. Тому потрібно докласти зусиль для стабілізації економіки та нейтралізації кризових процесів в ній.

Аналіз можливостей та загроз реалізується інструментами SWOT-аналізу. Він використовується для оцінки стратегічної реакції на очікувані

зміни у зовнішньому середовищі (успішність економіки держави враховуючи можливі загрози та можливості) з використанням наявних та запланованих ресурсів.

Цей метод винайшов у 1963 році професор Гарвардського університету К. Ендрюс. Назва цього методу складена з перших літер об'єктів стратегічного аналізу: S - Strength (сильні сторони); W - Weakness (слабкості); O – Opportunities (можливості); T - Threats (Загрози) [20].

SWOT-аналіз допомагає аналітикові визначити основні проблеми, з якими стикається держава, у детальному аналізі чотирьох різних областей SWOT. SWOT-аналіз вважається відносно простим у використанні інструментом для стратегічної оцінки стану економіки.

Створена матриця надає уряду структуроване інформаційне поле, в межах якого він може приймати необхідні рішення. На даному етапі аналізуються відповідні зовнішні джерела інформації та досліджуються фактори впливу. Недоліком існуючих систем аналізу відповідних факторів є суб'єктивний підхід до оцінки та неможливість правильно оцінити якісні фактори зовнішнього та внутрішнього середовища [20, с.55].

Після аналізу на другому етапі проводиться остаточне визначення цілей фіскальної та монетарної політики держави та можливості їх досягнення, що є основою для формулювання стратегії, під якою слід розуміти детальний набір рішень, спрямованих на досягнення цілей стабілізаційної політики з урахуванням впливу зовнішніх факторів. Ґрунтуючись на пропозиції конкурентоздатних інструментів, здатності ефективно управляти ресурсами, підтримувати прийнятний рівень ризику та забезпечувати макроекономічну стабільність [20, с.64].

Для визначення можливостей та загроз скористаємось PEST-аналізом (Табл. 2.2)

Таблиця 2.2

Матриця PEST-аналізу

Фактори	Можливості	Загрози
Політичні	Стабільність уряду, антикризове регулювання конкуренції в фінансовому секторі, антимонопольне законодавство.	Податкова політика держави, зміни в законодавстві, бюрократизація та рівень корупції.
Економічні	Зміни облікової ставки Нацбанку, тривала економічна стабільність	Високий рівень інфляції, безробіття, зміна поточних цін на ресурси, курси валют.
Соціальні	Активність споживачів, ріст матеріального добробуту, покращення демографічної ситуації, соціальна мобільність.	Неосвіченість населення щодо економічних інструментів, негативний вплив ЗМК, інші особисті чинники, швидкі зміни окремих потреб населення.
Технологічні	Розвиток інноваційних технологій, активне використання потенціалу інновацій.	Великий розмір витрат на впровадження інновацій, низький рівень кібербезпеки

Джерело: складено автором на основі [20, с. 15; 21, с. 78].

Для оцінки впливу існуючих зовнішніх факторів використаємо метод експертних оцінок та розглянемо всі зазначені в табл. 2.2 фактори.

Таблиця 2.3

Аналіз впливу зовнішніх факторів на стан економіки

Зовнішній фактор	Вагомість	Експертна оцінка	Зважена оцінка
ЗАГРОЗИ			
Податкова політика держави	0,02	4	0,08
Зміни в законодавстві	0,15	3	0,45
Бюрократизація та рівень корупції	0,11	3	0,33
Високий рівень інфляції	0,04	4	0,16
Високий рівень безробіття	0,05	2	0,1
Зміна цін на ресурси, що впливають на величину витрат	0,22	4	0,88
Курси валют	0,12	5	0,6
Неосвіченість населення щодо економічних інструментів	0,03	3	0,09
Негативний вплив ЗМІ	0,04	4	0,16
Релігійні чинники	0,09	4	0,36
Швидкі зміни потреб населення	0,03	4	0,12
Великі витрати на впровадження інноваційних технологій	0,06	3	0,18
Низький рівень інформаційної безпеки	0,04	3	0,12

Продовження табл. 2.3

<i>Разом</i>	1		3,63
МОЖЛИВОСТІ			
Стабільність уряду	0,08	4	0,32
Антикризове регулювання конкуренції	0,2	3	0,6
Антимонопольне законодавство	0,01	3	0,03
Зміни облікової ставки НБУ	0,12	4	0,48
Економічна стабільність у країні	0,22	5	1,1
Активність споживачів	0,03	4	0,12
Ріст матеріального добробуту	0,05	3	0,15
Покращення демографічної ситуації	0,09	3	0,27
Соціальна мобільність	0,02	2	0,04
Розвиток технологій	0,03	4	0,12
Активне використання інноваційного потенціалу	0,04	4	0,16
<i>Разом</i>	1		3,72

Джерело: складено автором самостійно.

Дослідивши обрані чинники впливу, оберемо з них ті, що мають найбільшу вагу і побудуємо матрицю SWOT (Табл. 2.4.)

Табл. 2.4.

Матриця SWOT щодо української економіки

	<i>Можливості</i>	<i>Загрози</i>
<i>Сильні сторони</i>	Наявні фіскальні та монетарні інструменти дадуть змогу розширити грошову базу та збільшити бюджетні надходження. Управління державним боргом підвищить конкурентоспроможність країни на світовому ринку	Частина бізнесу перейде в тіньовий сектор, щоб уникнути надмірного оподаткування
<i>Слабкі сторони</i>	Гарантія соціального забезпечення зменшить вплив політичних та економічних дестабілізуючих факторів, проте збільшить витрати	Політична й економічна нестабільність та інфляційні процеси можуть збільшити ризики для економіки

Джерело: складено автором самостійно.

На перетині окремих складових груп факторів створюються поля, які характеризуються певними комбінаціями, які слід враховувати пізніше при розробці стратегії конкретного типу:

1) Сильні сторони - Сукупність можливостей - це стратегії підтримки та розвитку сильних сторін з метою реалізації потенціалу зовнішнього середовища;

2) Сильні сторони – Загрози – це стратегії боротьби з загрозами за допомогою внутрішніх резервів;

3) Слабкі сторони - Сукупність можливостей - це стратегії, які спрямовують діяльність країни з метою використання можливостей для подолання слабких місць національного потенціалу;

4) Слабкі сторони – Загрози – це стратегії, які дозволяють країні не тільки посилити свій потенціал, а й запобігти можливим загрозам зовнішньому середовищу.

Отже, однією з можливостей є гнучке управління державним боргом. Для розуміння ефективності управління борговими зобов'язаннями вважаємо за доцільне порівняти показники динаміки та структури зовнішнього боргу різних країн. Порівняння показників зовнішніх боргових зобов'язань України з країнами Європи може стати підставою для формування рекомендацій по оптимізації управління зовнішнім боргом.

Проаналізуємо динаміку зовнішнього боргу України за 2000-2020 рр (абсолютні та відносні відхилення, темпи зростання та інші показники). Наведемо дані про динаміку в табл. 2.5

Таблиця 2.5

Динаміка зовнішнього боргу України за 2000-2020 рр., млн. дол. США

Рік	Борг	Абс. приріст, млн.дол.США	Відносний приріст, %	Темп росту, рази
2000	19100			
2001	20400	1300	6,8	1,07
2002	21645	1245	6,1	1,06
2003	23811	2166	10,0	1,10
2004	30647	6836	28,7	1,29
2005	39619	8972	29,3	1,29
2006	54512	14893	37,6	1,38
2007	79955	25443	46,7	1,47
2008	101659	21704	27,1	1,27
2009	103396	1737	1,7	1,02
2010	117343	13947	13,5	1,13
2011	126236	8893	7,6	1,08
2012	135065	8829	7,0	1,07
2013	142079	7014	5,2	1,05
2014	126308	-15771	-11,1	0,89
2015	118729	-7579	-6,0	0,94
2016	113518	-5211	-4,4	0,96

Продовження табл. 2.5

2017	116578	3060	2,7	1,03
2018	114710	-1868	-1,6	0,98
2019	121739	7029	6,1	1,06
2020	125690	3951	3,2	1,03
Середнє	88226	5330	10,8	1,11

Джерело: складено автором на основі [29, 33].

Збільшення темпів росту зовнішнього боргу в 2007-2008 роках обґрунтовується як світовою економічною кризою, так і внутрішніми чинниками. Інші роки не мають значних коливань рівня зовнішніх запозичень, і тимчасові зростання пов'язані з черговими траншами від МВФ.

Проаналізуємо структуру зовнішнього боргу, виокремивши в ньому частку державного (і гарантованого державою) та недержавного боргу (Табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Структура зовнішнього боргу України за 2000-2020 рр., %

Рік	Недержавний зовнішній борг	Державний борг	Гарантований державою борг
2000	45,82	41,85	12,34
2001	50,40	39,11	10,49
2002	52,92	37,33	9,76
2003	55,09	35,93	8,98
2004	60,37	28,74	10,89
2005	70,53	21,97	7,50
2006	76,77	17,98	5,24
2007	82,68	13,25	4,07
2008	81,76	10,99	7,25
2009	79,79	11,03	9,18
2010	74,68	15,16	10,16
2011	70,31	19,41	10,27
2012	71,38	19,35	9,27
2013	73,58	19,64	6,78
2014	69,29	24,39	6,32
2015	63,41	29,00	7,60
2016	59,83	31,76	8,42
2017	57,98	33,02	9,01
2018	56,01	34,61	9,38
2019	59,80	32,32	7,88
2020	57,26	35,41	7,33

Джерело: складено автором на основі [29, 33].

Граничний розмір державного боргу визначено ст. 18 Бюджетного кодексу України, де зазначається, що сума заборгованості не повинна

перевищувати 60% фактичного річного ВВП України. У разі перевищення граничного розміру боргу КМУ зобов'язаний вжити невідкладних заходів щодо зменшення розміру державного боргу до узгодженого розміру і нижче. Як бачимо, протягом всього досліджуваного періоду перевищення не спостерігається.

Побудуємо графічне зображення співвідношення часток різних видів боргу в загальній сукупності зовнішнього боргу (Рис. 2.1.)

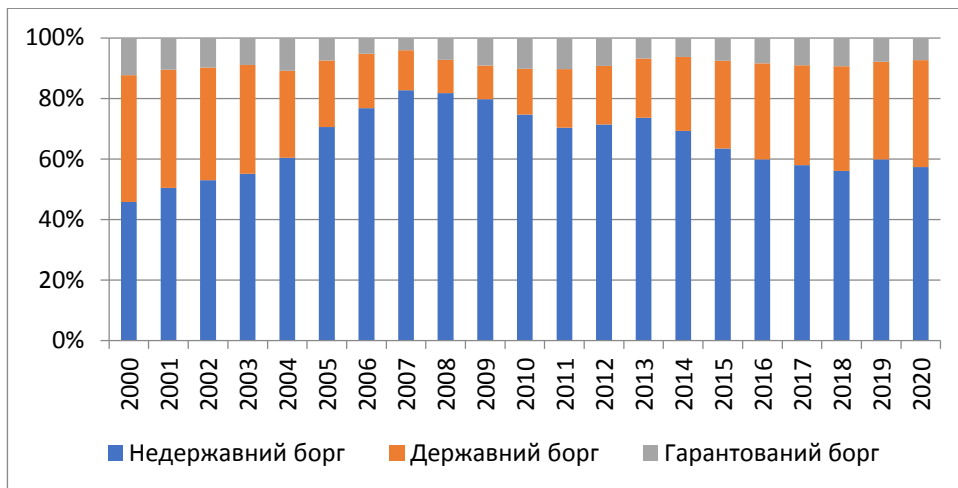

Рис. 2.1. Структура зовнішнього боргу України (у % до загальної суми)

Джерело: побудовано автором за даними табл. 2.6.

Проаналізуємо співвідношення окремих макроекономічних показників з сумою державного боргу за цей же період.

Таблиця 2.7.

Співвідношення макроекономічних показників України, 2000-2020рр. %

Рік	EDT/GDP	EDT/GNI	INT/GNI	RES/ EDT
2000	61,10	62,99	12,38	8,52
2001	53,72	54,68	6,63	15,17
2002	51,11	51,85	8,49	20,65
2003	47,54	48,10	7,86	29,16
2004	47,28	47,76	6,90	31,70
2005	46,04	46,57	6,92	48,94
2006	50,64	51,46	8,91	41,01
2007	56,08	56,34	8,48	40,62
2008	56,53	57,02	10,38	31,03
2009	88,29	90,17	20,03	25,63
2010	86,27	87,57	20,16	29,47
2011	77,37	79,21	16,86	25,19
2012	76,84	78,16	16,97	18,17
2013	77,51	78,81	21,01	14,37

Продовження табл. 2.7

2014	95,83	95,70	15,79	5,96
2015	131,03	132,04	32,96	11,20
2016	121,71	122,83	13,32	13,69
2017	103,94	101,58	11,45	16,13
2018	87,68	85,44	10,93	18,15
2019	79,16	76,79	8,74	20,78
2020	80,79	79,55	8,79	23,18
Середнє	75,07	75,46	13,05	23,27

Джерело: складено автором на основі [29, 33, 34].

Як бачимо, зовнішній борг має залежність від макроекономічних показників, тому антикризове регулювання може відбуватись шляхом впливу на розмір зовнішнього боргу.

2.2 Оцінка впливу макроекономічних показників на стабілізацію економічної системи

Для дослідження впливу макроекономічних показників на стабілізацію економічної системи ми обрали наступні показники – макроекономічні та фінансові. Макроекономічні показники:

1. Валовий внутрішній продукт ;
2. Рівень безробіття;
3. Індекс інфляції;
4. Курс валют (USD).

Показники економічної системи:

1. Частка проблемних кредитів у кредитних портфелях банків;
2. Відношення суми кредитів / депозитів в Україні;
3. Частка валютних кредитів у кредитних портфелях;
4. Різниця між відсотковими ставками за кредитами та депозитами;

Ми представляємо ці показники у вигляді таблиці за 2011-2020 роки та досліджуємо їх взаємозв'язки.

Таблиця 2.8.

**Динаміка основних макроекономічних показників України
протягом 2011-2020 рр.**

Показники	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
ВВП, млрд. грн	1,32	1,41	1,45	1,57	1,98	2,38	2,98	3,56	3,97	4,19
Рівень безробіття, %	8,0	7,6	7,3	9,3	9,1	9,3	9,5	8,8	8,2	11,7
Рівень інфляції, %	104,6	99,8	100,5	124,9	143,3	112,4	113,7	109,8	104,1	105,0
Валютний курс, грн./USD	7,97	7,99	7,99	11,89	21,84	25,55	26,6	27,2	25,8	26,96

Джерело: складено автором на основі [35, 36]

Побудуємо графічне зображення тенденцій макроекономічних показників (Рис. 2.2)

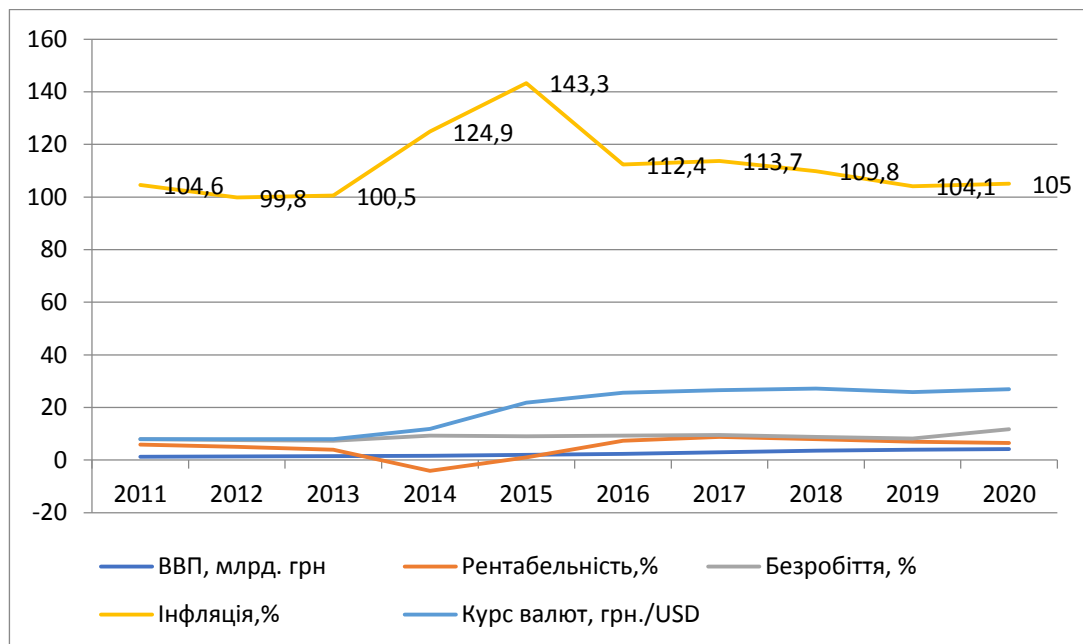

Рис. 2.2. Динаміка макроекономічних показників за 2011-2020 рр.

Джерело: складено автором на основі [26]

За допомогою засобів MS Excel ми можемо спрогнозувати значення макроекономічних показників на наступні періоди, обравши відповідну модель. На рис. 2.3. показано механізм побудови прогнозних показників на 2021 р.

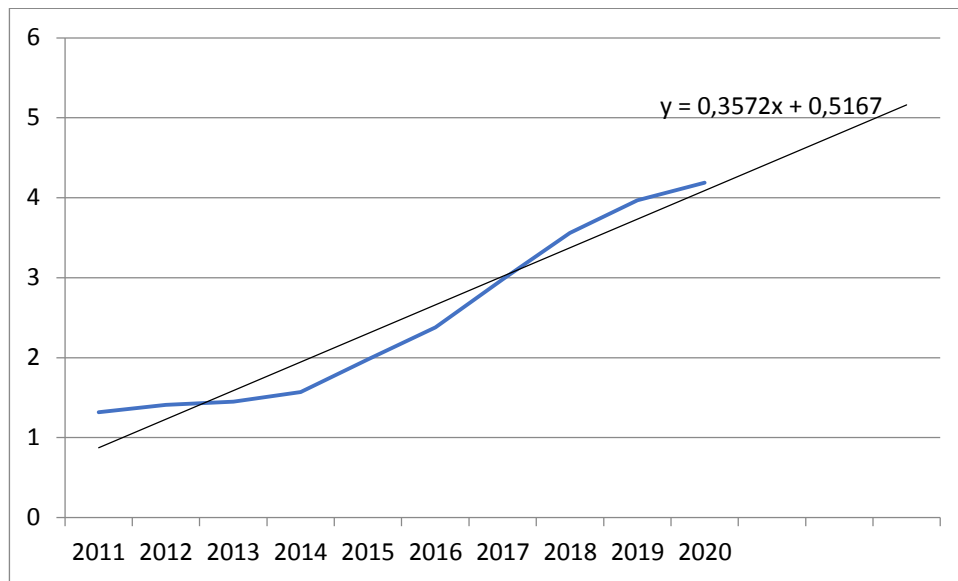

Рис. 2.3. Прогнозування ВВП за допомогою лінійного тренду

Джерело: складено автором на основі [26, 33]

Скориставшись отриманим рівнянням тренду, можна розрахувати прогнозне значення на 2021 рік ($x = 11$):

$$y_{11} = 0,3572 \cdot 11 + 0,5167 = 4,45 \text{ млрд. грн.}$$

Як бачимо, лінійна залежність відображує тільки динаміку окремого показника без взаємозв'язку з чинниками, які його формують.

Складемо аналогічну таблицю з обраними показниками діяльності банківської системи.

Таблиця 2.9.

Показники діяльності банківської системи України за 2011-2020 роки

Показники	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Частка NPL	20,5	22,3	25,1	26,3	28,0	56,6	58	55,8	63,5	57,4
Кредити/депозити, %	163,1	142,4	135,9	151,2	137,0	154,5	202,8	251,0	187,1	158,3
Частка кредитів в іноземній валюті, %	37,7	37,6	33,4	53,7	56,3	51,8	47,5	43,0	42,1	39,2
Відсотки, %	7	4,2	4,9	4,5	5,9	5,5	6,3	6,3	6,2	6,1
Рентабельність капіталу, %	-5,27	3,03	0,81	-30,46	-51,91	-116,74	-15,84	14,67	33,45	24,4

Джерело: складено автором на основі [32, 33]

Побудуємо аналогічний графік для фінансових показників, визначивши їх часову залежність (рис. 2.4).

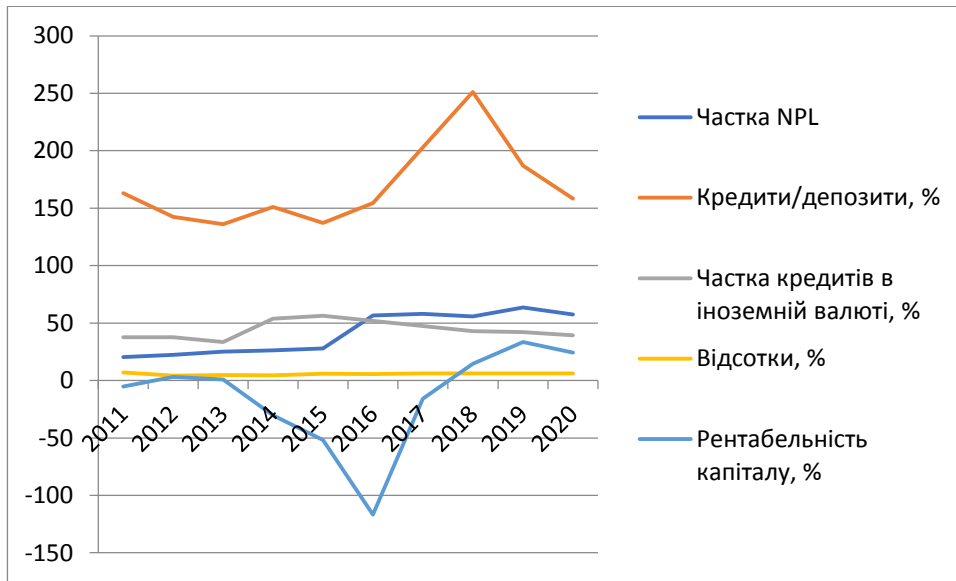

Рис. 2.4. Динаміка показників економічної діяльності за 2011-2020 рр.

Джерело: складено автором на основі [32, 33]

Стан економічної системи за останні роки різко змінився, тому варто розглянути, які показники найбільше вплинули на досягнуті результати. Проаналізуємо співвідношення цих показників попарно за допомогою MS Excel і отримані дані наведемо в табл. 2.10.

Таблиця 2.10

Попарна кореляція макроекономічних та банківських показників

Банківські показники	1	2	3	4	5
Макроекономічні показники					
1	0,924	0,578	0,504	0,000	0,926
2	0,446	0,430	0,088	-0,084	0,255
3	-0,048	-0,363	0,272	0,857	0,269
4	0,004	0,352	-0,179	0,209	0,035
5	-0,050	0,048	-0,580	-0,338	-0,428

Джерело: складено автором на основі табл. 2.8-2.9

Парна кореляція відображає значення зв'язку між двома наборами даних (у нашому випадку матриці складаються з 10 значень за 2011-2020 рр. відповідно), ступінь наближення зв'язку визначається коефіцієнтом кореляції між парою показники - чим ближче коефіцієнт до 1 за модулем, тим тісніше співвідношення, якщо відношення додатне, зв'язок пряма (збільшення одного коефіцієнта викликає збільшення пов'язаного відношення), якщо відношення

від'ємне, то зв'язок є зворотним. - збільшення макроекономічних показників послаблює банківську систему. Маємо наступну градацію значень рівня впливу: високий рівень впливу (коефіцієнт кореляції $> 0,9$), значний рівень впливу (коефіцієнт кореляції $> 0,8$), середній рівень впливу (коефіцієнт кореляції $> 0,5$), при коефіцієнті кореляції $< 0,4$ - рівень впливу низький або відсутній. Проаналізуємо отримані коефіцієнти кореляції для різних пар показників, представлених у таблиці 3.

Як бачимо, найвищим рівнем кореляції є ВВП і частка нерегулярних кредитів ($K = 0,924$), ВВП і рентабельність капіталу банку ($K = 0,926$), а також безробіття та різниця між процентними ставками за кредитами та депозитами ($K = 0,857$). За всіма іншими показниками кореляція незначна.

Таким чином, ВВП має значний рівень впливу (2 з 5, $K > 0,9$), він також має середній вплив 2 з 5 ($K > 0,5$) і не впливає на відсоткову різницю між банківськими продуктами.

Другим важливим показником є рівень безробіття, який суттєво впливає на різницю між відсотковими ставками – процентні ставки зростають у міру зростання ризику дефолту позичальників і зниження процентних ставок за депозитами для покриття цього ризику.

Третім за впливом є обмінний курс, і чим вищий, тим нижча доларизація кредитів, що логічно, адже в таких умовах доцільніше використовувати кредити в національній валюті, оскільки підвищення курсу знижує платоспроможність позичальників. та збільшення частки проблемних кредитів.

Існує також слабка кореляція між рівнем прибутковості підприємств і прибутковістю банківського капіталу, що свідчить про те, що банківський сектор не дуже пов'язаний з діяльністю підприємств, оскільки більшість коштів спрямовується на розвиток, а не на інвестиції в банки. . Проте існує, хоча й незначна, залежність між прибутковістю підприємств і часткою проблемних кредитів, а також співвідношення між кредитами та депозитами. Підвищення прибутковості підприємств збільшує кредитні можливості,

оскільки чим вигідніше підприємство, тим вища його кредитоспроможність і тим охоче таке підприємство бере позики, тому збільшення кредитів разом із зростанням прибутковості є виправданим.

Можна побудувати залежності від двох і більше показників (множинна регресія), таким чином визначивши залежність кожного показника банківської системи від набору макроекономічних показників та ступінь їх впливу (збільшення чи зменшення отриманого показника). Наприклад, частка проблемних кредитів залежатиме від усіх макроекономічних показників (рівняння розраховане засобами Екселю):

$$y_1 = 23,21x_1 + 0,32x_3 - 0,16x_4 - 1,3x_5 + 0,23$$

Звідси ми бачимо, що найбільший вплив має ВВП (найбільший розмір коефіцієнту при відповідній змінній за модулем), а найменший – інфляція.

Таким чином, маючи прогнози на наступний рік, ми можемо визначити ризик збільшення частки проблемних кредитів:

$$Y_{2021} = 23,21 \cdot 4,45 + 2,25 \cdot 7,75 + 0,32 \cdot 10,41 - 0,16 \cdot 112,33 - 1,3 \cdot 33,62 + 0,23 = 62,6\%$$

Таким чином, користуючись отриманим рівнянням, можна спрогнозувати зростання NPL у 2021 році і посилити банківську активність в напрямку покращення кредитної діяльності.

Таким чином, використовуючи математичну статистику та методи моделювання, можна побудувати рівняння залежності кожної банківської системи від одного або кількох (у нашому випадку до 5) макроекономічних показників і використовувати рівняння для оцінки впливу кожного показника або спрогнозувати вартість залежно від відомої величини макроекономічних компонентів. Така можливість дає можливість побудувати модель банківської системи і з більшої кількості показників, чим більше враховано макроекономічних показників, тим точнішим буде підсумковий показник української банківської системи, але ця модель характеризує систему в цілому. і не поширюється на окремі банки. Однак на основі цієї методології визначення впливу також можна побудувати рівняння залежності окремих

банків від макроекономічних показників та інших факторів, тому ця методологія дозволяє визначати складні взаємозв'язки на різних рівнях банківської системи. Отже, існує взаємозв'язок між окремими макроекономічними показниками та ефективністю банківської системи, але тільки ВВП має безпосередній вплив на більшість досліджуваних показників, інші макроекономічні показники мають непрямий вплив на деякі банківські показники. Отже, макроекономічні показники як чинник антикризового регулювання дозволяють оцінити зміни в стані економічної системи.

2.3 Економетрична модель антикризового регулювання економіки та її ефективність

Для визначення впливу різних інструментів на макроекономічні показники побудуємо регресійні моделі залежності цих показників від розміру зовнішнього боргу, а також визначимо коефіцієнти кореляції між показниками. Для цього оберемо три показники – ВВП (GDP), темп росту ВВП країни (GDP↑) та розмір зарубіжних інвестицій (FDI). Побудуємо окремі регресійні моделі для кожного з показників та кожної з країн за допомогою методу найменших квадратів. Для полегшення розрахунків дані подамо у млрд. дол. США.

Таблиця 2.11

Розрахунок параметрів регресійної моделі EDT – GDP для України

Рік	EDIT (x)	GDP(y)	x^2	y^2	xy
2000	19,10	31,26	364,81	977,31	597,10
2001	20,40	37,97	416,16	1441,87	774,63
2002	21,65	42,35	468,51	1793,69	916,71
2003	23,81	50,08	566,96	2508,41	1192,55
2004	30,65	64,82	939,24	4201,63	1986,54
2005	39,62	86,06	1569,67	7405,98	3409,53
2006	54,51	107,65	2971,56	11588,09	5868,11
2007	79,96	142,58	6392,80	20329,06	11399,98
2008	101,66	179,82	10334,55	32334,15	18280,02
2009	103,40	117,11	10690,73	13715,45	12109,02
2010	117,34	136,01	13769,38	18499,54	15960,17

Продовження табл. 2.11

2011	126,24	163,16	15935,53	26621,19	20596,67
2012	135,07	175,78	18242,55	30898,96	23741,86
2013	142,08	183,31	20186,44	33602,56	26044,50
2014	126,31	131,81	15953,71	17372,56	16648,03
2015	118,73	90,62	14096,58	8211,08	10758,63
2016	113,52	93,27	12886,34	8699,29	10587,82
2017	116,58	112,15	13590,43	12578,52	13074,69
2018	114,71	130,83	13158,38	17117,01	15007,74
2019	121,74	153,78	14820,38	23648,60	18721,15
2020	125,69	155,58	15797,98	24205,76	19555,10
Σ	1852,74	2386,01	203152,69	317750,71	247230,54

Джерело: складено автором самостійно.

Обчислюємо деякі проміжні величини:

$$\bar{x} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i = \frac{1852,74}{21} = 88,23$$

$$\sigma_x^2 = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i^2 - \bar{x}^2 = \frac{203152,69}{21} - 88,23^2 = 1890,17$$

$$\bar{y} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n y_i = \frac{2386,01}{21} = 113,62$$

$$\sigma_y^2 = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n y_i^2 - \bar{y}^2 = \frac{317750,61}{21} - 113,62^2 = 2221,60$$

$$\text{cov}(x, y) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i y_i - \bar{x} \bar{y} = \frac{247230,54}{21} - 88,23 * 113,62 = 1748,73$$

Звідси

$$a_1 = \frac{\text{cov}(x, y)}{\sigma_x^2} = \frac{1748,73}{1890,17} = 0,93,$$

$$a_0 = \bar{y} - a_1 \bar{x} = 113,62 - 0,93 * 88,23 = 32,00.$$

Таким чином отримана лінійна модель залежності рівня ВВП від розміру зовнішнього боргу має вигляд: $y=0,93x+32$

Скориставшись вбудованою функцією Excel, визначимо кореляцію між цими двома показниками. Якщо $0,5 < R < 0,7$ – то ступінь зв'язку середній. Якщо $0,7 < R < 0,9$ – високий, якщо $0,9 < R < 1$ – то дуже високий. В нашому випадку $R = 0,853$, що означає, що показники мають високий рівень зв'язку.

Перевіримо параметри моделі і побудуємо її графік для візуальної оцінки точності.

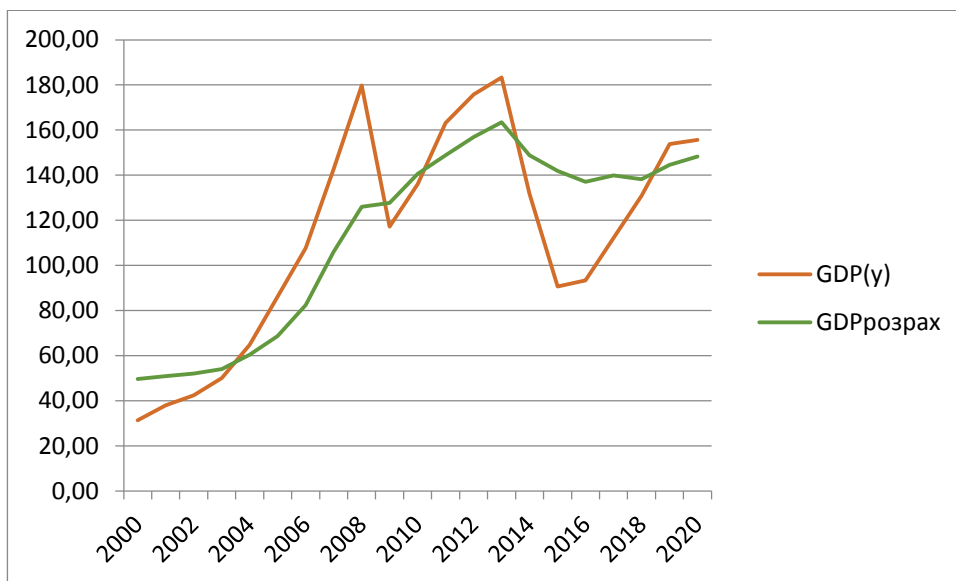

Рис. 2.5. Графік фактичного і розрахункового ВВП по роках

Джерело: складено автором самостійно.

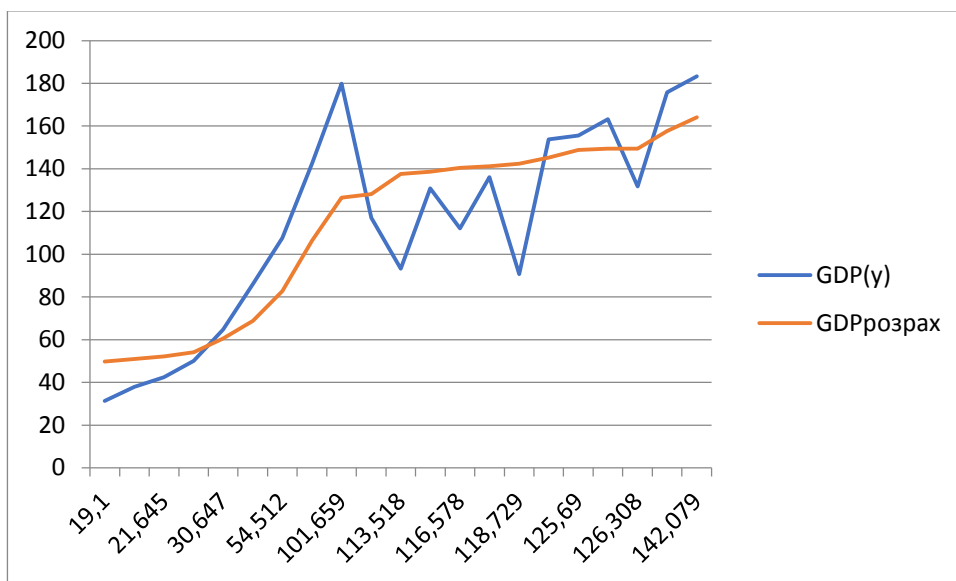

Рис. 2.6. Графік залежності зростання ВВП від зростання зовнішнього боргу

Джерело: складено автором самостійно.

Як можемо побачити, розрахункова крива згладжує пікові значення, але в цілому досить точно відображує динаміку аналізованих показників та їх зв'язок.

Аналогічно проведемо розрахунки для темпу росту ВВП. Дані для розрахунку наведено в Додатку 1.

$$a_1 = \frac{\text{cov}(x, y)}{\sigma_x^2} = \frac{-3,08}{1890,17} = -0,002,$$

$$a_0 = \bar{y} - a_1 \bar{x} = 1,10 - 0,002 * 88,23 = 1,24$$

Таким чином отримана лінійна модель залежності має вигляд: $y = -0,002x + 1,24$

Від'ємний коефіцієнт означає про існування оберненої залежності, тобто зростання зовнішнього боргу знижує темп росту ВВП і навпаки зниження розміру зовнішнього боргу впливає на зростання ВВП.

Скориставшись вбудованою функцією Excel, визначимо кореляцію між цими двома показниками, розрахувавши коефіцієнт детермінації R^2 . В нашому випадку $R^2 = 0,853$, що означає, що показники мають високий рівень зв'язку.

Скористаємось критерієм Фішера:

$$F = \frac{R^2}{1-R^2} \frac{n-m-1}{m} = \frac{0,853}{1-0,853} \frac{20-1-1}{1} = 104,4$$

Табличне значення для даного критерію складає $F_{кр} = 4,38$, (перевірка рівня значимості 5% у разі вибірки $n = 21$ і числа змінних $k = 1$) дає критичне значення 4,38.

Оскільки виконується співвідношення $F_{розр} > F_{крит}$, то з імовірністю 95% ми можемо стверджувати наявність достатнього рівня значущості даного рівняння регресії.

Перевіримо гіпотезу про тісноту зв'язку за критерієм Стюдента За допомогою вбудованої функції Ексель розраховуємо:

$$t = \frac{|\bar{x} - \bar{y}|}{\sqrt{\frac{\sigma_x^2 + \sigma_y^2}{n}}} = 1,81$$

Табличне значення критерію Стюдента для даної вибірки (кількість ступенів свободи $N = n-1 = 20$, $\alpha = 0,05$) дорівнює:

$$T_{кр} = 2,09$$

Оскільки отримане нами значення t менше критичного, то гіпотеза про тісноту зв'язку підтверджується.

Перевіримо параметри моделі і побудуємо її графік для візуальної оцінки точності.

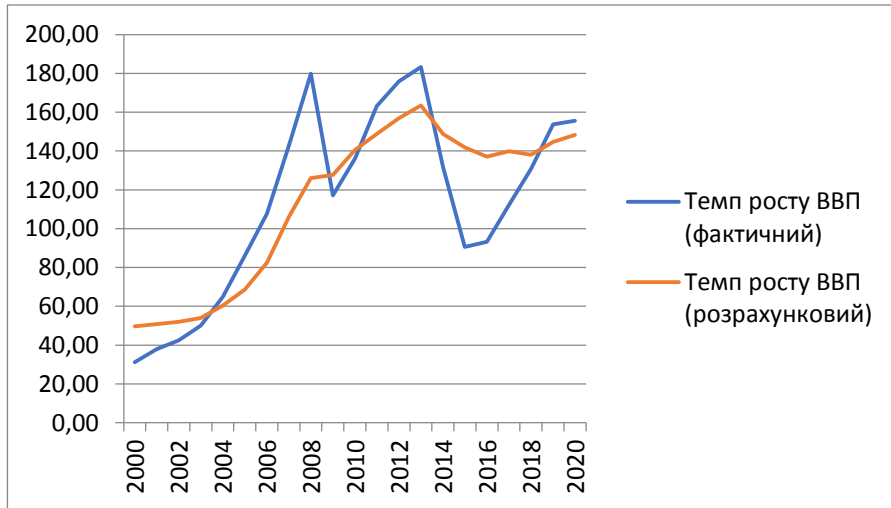

Рис. 2.7. Графік фактичного і розрахованого темпу зростання ВВП України по роках

Джерело: складено автором самостійно.

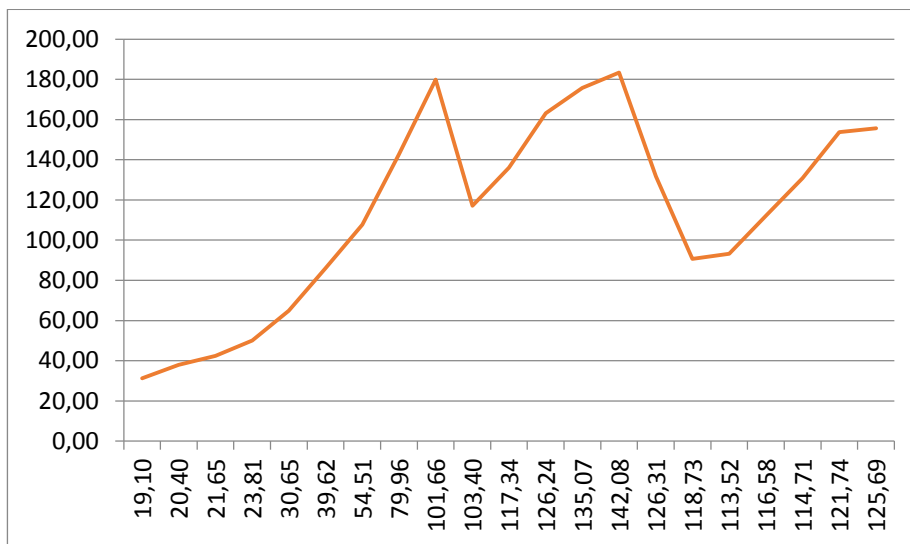

Рис. 2.8. Графік залежності динаміки темпу зростання ВВП від динаміки зовнішнього боргу.

Джерело: складено автором самостійно.

Як можемо побачити, розрахункова крива згладжує пікові значення, але в цілому досить точно відображує динаміку аналізованих показників та їх зв'язок.

Аналогічним методом формуємо регресійні моделі по співвідношенню EDT-FDI (Додаток 2).

$$a_1 = \frac{\text{cov}(x, y)}{\sigma_x^2} = \frac{51,03}{1890,17} = 0,03,$$

$$a_0 = \bar{y} - a_1 \bar{x} = 4,52 - 0,03 * 88,23 = 2,13.$$

Таким чином отримана лінійна модель може бути подана у вигляді рівняння: $y=0,03x+2,13$

Можна оцінити достовірність отриманих моделей, використавши наступні критерії:

- коефіцієнти детермінації R^2 і кореляції R ;
- F-критерій Фішера;
- t- критерій Стьюдента;

Будуємо статистику в Excel і отримуємо оцінку даних:

$$M(u)=0$$

$$R^2=(Dy-Du/Dy) - \text{коефіцієнт детермінації}$$

Далі шукаємо дисперсії по у

Dy – дисперсія з урахуванням числа ступенів свободи

$$Dy = \sum (y_i - y_{sr})^2 / n-1 = 74,62$$

$Dy1$ - дисперсія без урахування числа ступенів свободи

$$Dy1 = \sum (y_i - y_{sr})^2 / n = 70,89$$

$Dregr$ – дисперсія регресії для критерію Фішера

$$Dregr = \sum (y_i - y_{sr})^2 / m-1 = 456,96$$

$$R^2 = 0,139 - \text{коефіцієнт детермінації}$$

Це вказує на невисокий рівень зв'язку. Коефіцієнт детермінації з урахуванням числа ступенів свободи показує, що на 37% варіація у визначається варіацією х. А проте 73 %- інші фактори.

$$R = \sqrt{R^2} - \text{коефіцієнт кореляції}$$

$$R = 0,372$$

Коефіцієнт кореляції показує не дуже високий рівень взаємозалежності.
Залежність між x та y не дуже висока.

F-критерій

Критерій Фішера розраховують щодо оцінки статистичної значущості побудованої моделі в цілому.

$$F = \sigma_{\chi}^2 / \sigma_{\gamma}^2$$

Також ми висуваємо 2 гіпотези: H_0 – побудована модель є статистично недостовірною і H_1 – побудована модель є статистично достовірною

$F_{\text{факт.}} > F_{\text{табл.}}$ – підтверджується гіпотеза H_1

$F_{\text{факт.}} < F_{\text{табл.}}$ – підтверджується гіпотеза H_0

$$F_{\text{факт.}} = D_{\text{регр}} / D_u = 190,16$$

$$\text{Ступінь свободи 1} = m - 1 = 1$$

$$\text{Ступінь свободи 2} = n - m = 19$$

$$F_{\text{табл.}} = 4,38$$

$F_{\text{факт.}} > F_{\text{табл.}}$, що означає, що побудована модель є статистично достовірною в цілому.

Тобто, ми приймаємо за основу гіпотезу H_1 .

Проте, зважаючи на низький рівень коефіцієнта кореляції та детермінації, статистичний зв'язок є незначним.

Перевіримо гіпотезу про тісноту зв'язку за критерієм Стюдента. За допомогою вбудованої функції Ексель розраховуємо:

$$t = \frac{|\bar{x} - \bar{y}|}{\sqrt{\frac{\sigma_x^2 + \sigma_y^2}{n}}} = 8,04$$

Табличне значення критерію Стюдента для даної вибірки (кількість ступенів свободи $N = n - 1 = 20$, $\alpha = 0,05$) дорівнює:

$$T_{\text{кр}} = 2,09$$

Оскільки отримане нами значення t більше критичного, то гіпотеза про тісноту зв'язку не підтверджується.

Аналогічним чином можна побудувати залежність між ВВП та рівнем облікової ставки НБУ, допомоги малому бізнесу та інших фіскальних чи монетарних інструментів.

Сучасна українська модель функціонування державного сектору економіки зараз знаходиться на межі між моделлю для країн з розвинутою ринковою економікою та країн, що розвиваються. В деяких аспектах функціонування державного сектору економіки наша держава дотримується японської моделі, але без ефективної фінансової підтримки державного сектору, що і викликає ряд проблем у макроекономічній стабільності держави. Також український державний сектор економіки не має чіткої структури, тому що в окремих галузях велика частина державних підприємств була передана у бізнес-середовище через їх приватизацію, в інших же галузях держава утримує монополію, але при цьому недостатньо фінансує діяльність галузі, і таких прикладів можна навести достатньо. Для вдосконалення системи функціонування державного сектора економіки слід звернути увагу на процеси централізації і концентрації виробництва і капіталу. Звичайно це відбувається шляхом формування великих корпоративних об'єднань, які можуть бути визначені як інтегровані корпоративні структури. Одним із завдань, що вирішується при інтеграції підприємств у державному секторі економіки, є створення таких організаційних структур, які забезпечили б економічну ефективність функціонування інтегрованої компанії, швидку адаптацію до умов ринкового середовища, що змінюються, значні конкурентні переваги [38].

Також в умовах макроекономічної нестабільності дієвим заходом є стимулююча фіскальна та монетарна політика. Для цього потрібно переглянути чинні норми оподаткування та знизити податковий тиск на бізнес, дати можливість створити нові робочі місця, законодавчо закріпити податкові канікули для нових підприємств задля того, щоб знизити рівень безробіття.. Стимулююча монетарна (грошово-кредитна) політика, що проводиться під час спаду, спрямована на стабілізацію економіки,

стимулювання зростання економічної активності та є засобом боротьби з безробіттям. Ця політика передбачає, що НБУ вживає заходів для збільшення пропозиції грошей в обігу без інфляційних впливів. Її інструменти - зниження норми обов'язкового резервування та облікової ставки НБУ, надання кредитів підприємствам на пільгових умовах для розвитку бізнесу та створення нових робочих місць, інші стимулюючі заходи. Таким чином, існує потреба у підвищенні рівня макроекономічної стабільності України, в тому числі й за рахунок інтеграції державного та комерційного секторів, посилення конкурентоспроможності українських підприємств та стабілізації макроекономічних показників з позитивною динамікою.

Висновки до другого розділу

Розглядаючи сучасну систему макроекономічного розвитку України, можна побачити, що дана система на теперішній час функціонує недостатньо ефективно, про що свідчать і зниження міжнародних позицій України, і наслідки економічної кризи, з якими ще й досі наша держава не може впоратись, і висока залежність від інших країн (наприклад, від Росії – по енергоносіях) і інші актуальні показники. Тому слід спрямувати державну політику на підвищення ефективності заходів макроекономічної стабілізації держави по всіх напрямках.

Державний сектор економіки є однією з найбільших складових, що формують макроекономічні показники держави, адже підприємства, що знаходяться у володінні недержавного сектору економіки, переслідують власні економічні інтереси і мало переймаються проблемами стабільності держави. Більшість недержавних підприємств спрямовані на отримання власного прибутку, зміцнення власних позицій та збільшення власної конкурентоспроможності, не ув'язуючи дані показники з показниками держави в цілому. Тому зміцнення позицій державного сектору економіки для підвищення макроекономічної стабільності держави є дуже важливим для покращення позицій нашої держави на міжнародному ринку. Також запропоновано проводити стимулюючу фіскальну та монетарну політику, що дозволить знизити рівень безробіття та зупинити зростання інфляції. Більш детальні кроки слід розробити з врахуванням динаміки кожного з макроекономічних показників та чинників, що їх формують.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АНТИКРИЗОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

3.1 Аналіз зарубіжного досвіду антикризового регулювання економіки в умовах макроекономічної нестабільності та можливостей його застосування в Україні

Одним з дієвих засобів антикризового регулювання є управління макроекономічними показниками країни. Існує декілька світових механізмів управління, що довели свою ефективність наприкінці 90-х років у ряді країн. Розглянемо ці механізми та можливість їх застосування в Україні.

Умови Торонто застосовуються, коли країна-кредитор не бажає або не може списати частину свого боргу або зменшити свої вимоги до обслуговування. У цьому випадку сплата боргу перед кредитором розраховується на 25 років, а відсотки виплачуються за ринковою ставкою з відпусткою за перші 16 років [39, с.24].

Х'юстонські терміни були розроблені в Х'юстоні (США) у вересні 1990 року і застосовувалися, до країн з нижчим середнім рівнем доходу. Ця категорія країн входить до списку країн з ВВП на душу населення 1345 доларів і менше. США і де високий рівень боргу. За умовами Х'юстона, країни-одержувачі ОПР (25% кредитів на розвиток надаються у вигляді грантів), погашення боргу подовжується на 20 років, перші 10 років відсотки не виплачуються. В інших країнах термін погашення боргу збільшується до 15 років, з яких відсотки не повертаються протягом 8 років [39, с.45].

Також була розроблена спеціальна методика зменшення заборгованості, відома як «звільнення від боргу та обслуговування». Автором цієї формули є колишній міністр фінансів США Брейді. Спочатку формула Брейді використовувалася в операціях зі скорочення боргу на 50%. Серед нових технічних заходів – викуп країною-боржником частини своїх

зобов'язань (10-15%) за значно зниженим курсом (принаймні за ціною, нижчою за вторинний ринок).

Більше того, формула Брейді «звільнення від боргу та обслуговування» передбачає обмін боргових зобов'язань на основний борг і відсотки за спеціальними облігаціями (облігації Брейді). Ці облігації можна обміняти на три варіанти технічного списання боргу, щоб банки-кредитори могли вибрати кошти (так зване «меню»), які їм найбільше підходять [20].

План Брейді являє собою комплекс заходів державного регулювання, а також визначає систему заходів, спрямованих на зниження витрат на обслуговування зовнішнього боргу країн, що розвиваються із середнім рівнем доходу на душу населення. План Брейді, як невід'ємний елемент, передбачає прийняття країною-боржником і затвердження МВФ і Світовим банком національної програми економічного розвитку. Як правило, такі програми включають заходи щодо контролю грошової маси, зниження бюджетного дефіциту та інфляції, проведення або інтенсифікації процесу приватизації для покращення національної економіки [36].

Діяльність Брейді завершує процес реструктуризації боргу та підтримується офіційними джерелами (позики ЄБРР, МВФ та інших міжнародних фінансових установ та кошти, отримані на двосторонній основі) для покриття пріоритетних операційних витрат.

Проведення заходів, спрямованих на зменшення заборгованості та її обслуговування, пов'язане з наступними обов'язковими заходами (так зване «меню» з варіантами А, Б, В).

Варіант А передбачає, що країна-боржник викупить частину свого боргу (основну частину та відсотки) за цінами, нижчими за цінами вторинного ринку, тобто країна-боржник, яка приймає План Брейді, погоджується погасити комерційним кредиторам частину свого боргу готівкою. Ці витрати становлять 10-15% суми, що підлягає реструктуризації, і є первинними витратами, які фінансуються боржником за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій.

Варіант В означає обмін боргу (основна сума з відсотками) за номінальною або дисконтною облигаціями - облигаціями Брейді з тривалим (понад 10 років) терміном погашення та пільгою на виплату відсотків нижче ринкового.

Варіант С передбачає обмін частини боргових зобов'язань з відсотками на національну (неконвертовану) валюту боржника (як правило, для створення різних благодійних фондів у країні боржника) або акції вітчизняних компаній.

Банки-кредитори мають можливість вибрати один варіант або своє меню (набір). Одним з основних елементів плану Брейді є механізм обміну боргу на акції, який діє у двох основних сферах: переведення частини зовнішнього боргу в акції боржника країни; переведення зовнішнього боргу в іноземній валюті у внутрішній борг [34].

Ця процедура дає іноземним банкам-кредиторам можливість обміняти боргові зобов'язання країни-боржника на акції його промислових корпорацій або на внутрішні боргові зобов'язання. При цьому іноземні небанківські організації мають можливість погашення боргових зобов'язань на вторинному ринку цінних паперів з дисконтом за умови фінансування прямих інвестицій або придбання за ці кошти вітчизняних фінансових активів. У всіх випадках іноземний кредитор отримує частку капіталу країни, а внутрішній борг зменшується. Таким чином, у разі дефіциту рахунку поточних операцій існує два способи його фінансування: зовнішні позики та корекція збалансованості потоків капіталу.

При значному борговому навантаженні перший спосіб малоефективний. Що стосується коригування фондового потоку (тобто продажу активів іноземцям), то його можна використовувати для зменшення дефіциту рахунку поточних операцій, не вдаючись до закордонної кредитної експансії та збільшення боргового тягаря.

Відмінність від плану Брейді полягає не тільки в тому, що він дозволяє економікам більшості країн з високою зовнішньою заборгованістю

повернутися на міжнародні ринки капіталу, товарів і послуг, але й у тому, що він дозволяє самим кредиторам зацікавитися програмою. Цей комплекс заходів дозволяє отримати певні кошти з країн-боржників і підвищує ймовірність погашення будь-якої непогашеної заборгованості. При цьому боржник зміцнює свою платоспроможність на зовнішніх ринках і відновлює кредитоспроможність.

План Брейді можна вважати гнучкою формою програмно-орієнтованого управління зовнішнім боргом, яка використовувалася і застосовується в країнах із середнім рівнем доходу і значним тягарем зовнішнього боргу.

Однією з невід'ємних частин управління зовнішнім боргом є конвертація боргу. Багато країн-боржників почали застосовувати подібну програму реструктуризації боргу. Механізм переміщення боргу в акціонерний капітал полягає в перетворенні боргів приватних кредиторів на акції в країні боржника. Інвестори купують борг на вторинному ринку, потім він конвертується центральним банком країни у відповідні інструменти у національній валюті для подальшого викупу акцій. Операції з акціонерним капіталом іноземних інвесторів були прибутковими, доки їхня внутрішня вартість була нижчою за світову.

Останніми роками поступово зростає зацікавленість кредиторів у конвертації боргу на розвиток економіки внутрішніх боржників (у національній валюті). Цей договір де-факто є субсидією. Країни-кредитори розробили програми конвертації боргу в національну валюту для фінансування довгострокових проектів розвитку. Є три види таких програм: борг за збереження природи, борг за охорону здоров'я, борг за освіту. Механізм угоди полягає в тому, що міжнародна компанія купує борг на вторинному ринку зі значною знижкою. Потім борг конвертують у національну валюту, часто для уникнення інфляційних стрибків у національній валюті на куплений борг випускаються спеціальні облігації в

національній валюті, які потім використовуються для фінансування програм розвитку.

Таким чином, для різних видів зовнішнього боргу існують різні концепції управління реструктуризацією для країн з низьким і середнім рівнем доходу на душу населення. Враховуючи класифікацію, яку використовує Світовий банк (класифікація за доходом на душу населення та борговим тягарем), досвід для України щодо управління зовнішнім державним боргом у країнах Латинської Америки може бути найбільш адекватним.

З метою покращення управління обслуговуванням зовнішнього боргу, його зменшення, а отже зменшення негативного впливу на дефіцит бюджету, необхідний державний контроль за борговою залежністю, що встановлюється шляхом порівняння суми боргу та пов'язаних з ним платежів, пов'язаних із ВВП та експорт. Україна як країна з ринковою економікою характеризується високою часткою експорту у ВВП. Ця обставина, а також щільна інтеграція вітчизняної економіки зі світовим ринком виправдовують використання її як основи для визначення рівня реальної боргової залежності не від ВВП, а від експорту. Якщо взяти цей критерій, то в Україні станом на 2020 рік обслуговування зовнішнього боргу по відношенню до експорту становить 11%, що значно менше, ніж, наприклад, у Румунії (15,6%), Болгарії (19,6) та Хорватії (18,7).

3.2. Стратегічні пріоритети антикризового регулювання економіки України

Зростання ризиків зростання державного боргу, що зменшує економічну стійкість країни, вимагає стратегічного підходу до антикризового управління макроекономічними інструментами.

Для цього доцільно провести SWOT-аналіз інструментів макроекономічної стабілізації.

Табл. 3.1.

SWOT-аналіз системи антикризового управління в Україні

Переваги	Недоліки
<ul style="list-style-type: none"> - бюджетне планування та державні позики; - використання в борговій політиці європейських вимог відповідності параметрам макроекономічної стабільності держави; - домінування в борговому портфелі довгострокових і боргових інструментів з фіксованою ставкою; — списання 20 % державного боргу та відтермінування його погашення на 2022—2027 роки завдяки проведеній реструктуризації у 2015 і розробці нового механізму реструктуризації в 2021 р. 	<ul style="list-style-type: none"> — відсутність довгострокової антикризової стратегії управління боргом; — законодавча неурегульованість гарантійних державних боргових зобов'язань; — використання позик не за призначенням; — відсутність прозорості державної боргової політики; — недостатність досвіду функціонування на міжнародних ринках капіталу; — зростання диспропорцій у структурі боргового портфеля
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> — реструктуризація та сек'юритизація державного боргу; стабілізація макроекономічних показників, розвиток національного виробництва і джерел доходів держбюджету; — забезпечення можливостей безперешкодного доступу усіх резидентів країни до ринку ОВДП; — заходи консолідації державних фінансів; — розвиток фондового ринку та макроекономічних та фінансових інструментів 	<ul style="list-style-type: none"> — високий рівень залежності від зовнішніх позик, політики та кон'юнктури ринку; — зростання боргових ризиків, зниження боргової стійкості держави та загроза дефолту; — прив'язка випуску нових ОВДП до темпів зростання ВВП; — зростання рівня інфляції та відповідна девальвація національної валюти; — економічна криза та військові дії в Україні

Джерело: складено автором самостійно

З метою підвищення стабільності боргу, запобігання неплатоспроможності держави та підвищення ефективності управління державним боргом необхідна оптимізація портфеля державного боргу з метою мінімізації ризику, пов'язаного з боргом. Для цього потрібно:

1) удосконалення законодавчої сфери регулювання державних боргових відносин шляхом прийняття акту про державний борг, затвердження довгострокової стратегії управління державним боргом, яка чітко визначатиме умови виникнення та утримання державного боргу, його оптимальні розміри та структуру; відповідальність і контроль за кредитами;

2) реструктуризація державного боргу з метою мінімізації боргового ризику шляхом зниження вартості кредитів та усунення його зв'язку із зростанням ВВП, частки зовнішнього боргу та конвертація його частини у внутрішній борг шляхом випуску похідних цінних паперів у національній валюті. ; збільшення середнього строку погашення боргових зобов'язань; надання пріоритету випуску облігацій з фіксованим відсотком;

3) вживати заходів щодо консолідації державних фінансів і утримуватися від нових позик або принаймні забезпечити оптимальне співвідношення темпів зростання державного боргу до ВВП, раціонально використовувати кредити для створення джерел їх погашення;

4) забезпечують економічну та політичну стабільність країни, стимулюють розвиток фондової біржі;

5) розробити повну нормативно-правову базу з управління боргом в Україні, яка б надала загальну інформацію про повноваження та функції уповноважених органів управління боргом, їх методи та засоби управління боргом, систему оцінки та моніторингу, методи вимірювання ефективності.

Зміцнення платоспроможності України полягає у прискоренні соціально-економічного розвитку, ефективному використанні власних матеріальних і фінансових ресурсів, поглибленні процесів ринкової трансформації економіки, а також її тінізації та покращенні умов міжнародної торгівлі.

В Україні ж останнім часом боргова політика є не надто ефективною. З огляду на збільшення дефіциту бюджету в 2021 році (5,5% ВВП), останні роки відношення боргу до ВВП зростатиме. У поточному році уряд має профінансувати дефіцит бюджету на суму 220,8 млрд грн. З урахуванням

надходжень від приватизації обсяг необхідного фінансування становить 208 млрд грн, а погашення на внутрішньому ринку – 369 млрд грн. У 2021-2022 роках тактика управління державним боргом залишиться колишньою і полягатиме в максимізації дешевих кредитів (тобто від міжнародних організацій, а не від ринку). Зокрема, планується отримати додаткові кошти від Світового банку, які підуть до бюджету на соціальну допомогу та охорону здоров'я.

Якщо закрити великий дефіцит комерційними кредитами (внутрішніми та зовнішніми), витрати на обслуговування вашого боргу значно зростуть. Нині 14-15% видатків бюджету спрямовується на обслуговування боргу, і уряд не планує збільшувати цю частку.

Рівень державних гарантій також залишається на рівні 2020 року - 40 млрд грн. Вони йтимуть у двох основних напрямках: гарантії програмних позик міжнародних фінансових організацій та гарантії врегулювання ситуації у сфері відновлюваної енергетики.

Розвиток співпраці з міжнародними фінансовими інституціями має базуватися на стратегічних пріоритетах економічного та соціального розвитку України. Відносини повинні будуватися на наступних принципах:

- прискорення ринкової трансформації, забезпечення фінансової стабільності та інтеграції України та Європейського Союзу;
- відповідність умов кредитування України у міжнародних фінансових установах пріоритетам її економічного та соціального розвитку;
- спрямування цих коштів (позик) на забезпечення стабільного економічного зростання;
- здійснення структурних перетворень, створення розвиненого внутрішнього ринку та припинення практики використання кредитів для фінансування поточних витрат;
- мобілізація та ефективне використання внутрішніх коштів, сприяння притоку прямих іноземних інвестицій;

- дотримання економічно обґрунтованих та загально визнаних лімітів і порогових значень рівня зовнішнього боргу відповідно до міжнародних критеріїв платоспроможності держави;

- залучення альтернативних зовнішніх джерел фінансування на основі геостратегічної диверсифікації міжнародних фінансових відносин України [11].

Висновки до третього розділу

Фінансово-економічна криза призвела до проблем із платіжним балансом, падіння ВВП, девальвації національної валюти, значного скорочення сировини, різкого падіння промислового виробництва, зростання інфляції, масового безробіття, відсутності соціальних гарантій, банківської кризи, зменшення можливостей для отримання доходу, що посилюється політичною нестабільністю, спричиненою тимчасовим контролем над втратами над частиною країни, у поєднанні з різким збільшенням бюджетних витрат та визначенням необхідності збільшення коштів на національну оборону.

Таким чином, для України можливі різні варіанти зменшення макроекономічної нестабільності, проте для цього слід зменшити частку державного боргу в загальній сумі зовнішніх запозичень, перебачивши у бюджеті на наступні роки видатки на цю статтю, а також розглянути можливість залучення альтернативних джерел з мінімальною відсотковою ставкою.

Отже, антикризова політика України потребує вдосконалення і досвід зарубіжних країн щодо управління зовнішнім боргом, зважаючи на схожу динаміку та структуру, може стати корисним для формування стратегії України по управлінню борговими зобов'язаннями на наступні роки.

ВИСНОВКИ

Роботу присвячено дослідженню методів антикризового управління економікою в умовах макроекономічної нестабільності.

В першому розділі досліджено теоретичні засади антикризового управління. Отже, дослідивши теоретичні та практичні засади державного регулювання економіки в умовах економічних криз, ми можемо стверджувати, що Україна на даний момент знаходиться в умовах економічної кризи, хоча і поступово покращує свої показники.

Для більш ефективного регулювання економіки України в даних умовах слід збільшити антикризове регулювання в сфері оподаткування, знизити податки для покращення економічного стану підприємств, які знаходяться на межі банкрутства із-за наслідків кризових явищ, також слід врегулювати соціальні стандарти. Для цього вже вжито ряд кроків – підвищення мінімальної зарплати (наступне збільшення з 1 січня 2022 року), надання субсидій для оплати житлово-комунальних послуг, зниження ЄСВ до 22% тощо. Проте існує ряд невирішених проблем, наприклад, зростання зовнішнього державного боргу.

Ефективне використання позикових ресурсів може бути фактором економічного зростання, а невиправдане збільшення боргу матиме дестабілізуючий вплив на економіку та створить загрозу економічній безпеці країни. За відсутності на законодавчому рівні комплексної системи регулювання формування, погашення та обслуговування державного боргу та відсутності чітко визначених напрямів боргової політики в останні роки в Україні спостерігається стрімке зростання валового державного боргу. Тому для нашої країни склалася ситуація, яка загрожує її економічній та фінансовій безпеці. Обсяг державних позик, їх динаміка та структура прямо чи опосередковано впливають на всі сфери фінансово-господарської діяльності держави, тому варто розглянути можливості антикризового

регулювання з використанням засобів боротьби з макроекономічною нестабільністю.

Другий розділ присвячено фактичному аналізу макроекономічних показників та їх впливу на кризові явища. Розглядаючи сучасну систему макроекономічного розвитку України, можна побачити, що дана система на теперішній час функціонує недостатньо ефективно, про що свідчать і зниження міжнародних позицій України, і наслідки економічної кризи, з якими ще й досі наша держава не може впоратись, і висока залежність від інших країн (наприклад, від Росії – по енергоносіях) і інші актуальні показники. Тому слід спрямувати державну політику на підвищення ефективності заходів макроекономічної стабілізації держави по всіх напрямках.

Державний сектор економіки є однією з найбільших складових, що формують макроекономічні показники держави, адже підприємства, що знаходяться у володінні недержавного сектору економіки, переслідують власні економічні інтереси і мало переймаються проблемами стабільності держави. Більшість недержавних підприємств спрямовані на отримання власного прибутку, зміцнення власних позицій та збільшення власної конкурентоспроможності, не ув'язуючи дані показники з показниками держави в цілому. Тому зміцнення позицій державного сектору економіки для підвищення макроекономічної стабільності держави є дуже важливим для покращення позицій нашої держави на міжнародному ринку. Також запропоновано проводити стимулюючу фіскальну та монетарну політику, що дозволить знизити рівень безробіття та зупинити зростання інфляції. Більш детальні кроки слід розробити з врахуванням динаміки кожного з макроекономічних показників та чинників, що їх формують.

Третій розділ присвячено вивченню зарубіжного досвіду боротьби з кризовими явищами макроекономічними важелями, на основі чого сформовано рекомендації для України. Фінансово-економічна криза призвела до проблем із платіжним балансом, падіння ВВП, девальвації національної

валюти, значного скорочення сировини, різкого падіння промислового виробництва, зростання інфляції, масового безробіття, відсутності соціальних гарантій, банківської кризи, зменшення можливостей для отримання доходу, що посилюється політичною нестабільністю, спричиненою тимчасовим контролем над втратами над частиною країни, у поєднанні з різким збільшенням бюджетних витрат та визначенням необхідності збільшення коштів на національну оборону.

Таким чином, для України можливі різні варіанти зменшення макроекономічної нестабільності, проте для цього слід зменшити частку державного боргу в загальній сумі зовнішніх запозичень, перебачивши у бюджеті на наступні роки видатки на цю статтю, а також розглянути можливість залучення альтернативних джерел з мінімальною відсотковою ставкою.

Отже, антикризова політика України потребує вдосконалення і досвід зарубіжних країн щодо управління зовнішнім боргом, зважаючи на схожу динаміку та структуру, може стати корисним для формування стратегії України по управлінню борговими зобов'язаннями на наступні роки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамська О. Антикризове управління в контексті реагування на регіональні виклики: теоретико-методологічний аспект. Ефективність державного управління. 2018. Вип. 2 (55). Ч. 1. С. 30-38.
2. Антикризове управління національною економікою : монографія / [І. Малий, І. Радіонова, Л. Ємельяненко та ін.] / за заг. ред. І. Малого. К.: КНЕУ, 2017. 368 с.
3. Геба Г.І. Дезінтеграційні процеси в ЄС: політичні та безпекові виміри. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія». Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Одеса, 2021. 233 с.
4. Державна служба статистики. URL: <http://ukrstat.gov.ua/>
5. Єремейчук Р.А. Формування і структура державного боргу України та особливості управління ним / Р. А. Єремейчук // Економіка і управління. 2014. – №3. – С. 110 – 114.
6. Зовнішній державний борг у фінансовій системі України [Текст]: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01/ Н. В. Зражевська [Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка]. – К., 2006. – 20 с.
7. Кириченко С. О., Ружицький А. В., Тульчинська С. О., Салоїд С. В. Концептуальні засади організації системи антикризового управління підприємством в умовах макроекономічної нестабільності. Агросвіт. 2021. № 9-10. С. 18-23.
8. Ковальчук А. М. Управління державною заборгованістю: досвід Польщі / А. М. Ковальчук // – 2019. – Т. 6. – С. 98–99.
9. Коренюк Н.І. Вплив інвестицій на економічну безпеку реального сектору національної економіки / Н.І. Коренюк, Л.А. Горошкова, В.П. Волков // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». - Вип. 6(2). – 2012. – С. 12–17.

10. Красота О. Розгортання світової економічної кризи в Україні та можливості обмеження рецесії. Вчені записки УЕП «КРОК». Серія «Економіка». К., 2009. Вип. 19. С. 27-37.

11. Красота О.В. Роль соціальної інклюзії у відновленні макроекономічної стабільності. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка». Вип. 213 (6) К., 2020. С.6-13.

12. Красота О.В. Теоретичні і практичні аспекти державного боргу та боргової політики держави // О.В. Красота // Економічна стратегія та політика реалізації європейського вектору розвитку України: концептуальні засади, виклики та протиріччя: монографія / за ред. В.Д. Базилевича, В.Л. Осецького. – К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка; НДС «Центр економічних досліджень»; ЗАТ «Нічлава», 2018. – 539 с. – с.110-131.

13. Красота О.В., Аладько Я.Ю. Інфляційне таргетування як оптимальний режим монетарної політики / О.В. Красота, Я.Ю. Аладько // Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. 2018. Т.23. Випуск 7(72). С.8-13.

14. Красота О.В., Яровой А.В. Відновлення макроекономічної стабільності в умовах пандемії COVID-19. Ефективна економіка. 2021. №1.

15. Ковидный мир. Детальный путеводитель, как развитые страны спасали свои экономики. URL: <https://finance.liga.net/ekonomika/article/detalnyu-putevoditel-kak-razvitye-strany-spasali-svoi-ekonomiki-что-sdelala-ukraina>.

16. Круш П.В. Гроші та кредит: навч. посіб / П. В. Круш, В. Б. Алексєєв. – К.: ЦУЛ, 2010. – 216 с.

17. Кузнецова Л. Фактори макроекономічної нестабільності та їх вплив на складові сукупної пропозиції. Економіст. 2012. №12. С. 11–16.

18. Лук'янова В. В. Економічний ризик: навч. посіб. / В. В. Лук'янова, Т. В. Головач. – К.: Академвидав, 2007. – 464 с.

19. Маковоз О.В., Глазкова А.С., Кириченко Е.О. Антикризове регулювання як ефективний вплив держави на розвиток економіки. Вісник економіки транспорту і промисловості № 45, 2014. с. 21-25.

20. Макроекономічний та монетарний огляд, січень 2021 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/makroekonomichniy-ta-monetarniy-oglyad-sichen-2021-roku>

21. Малюта І.А., Петрова Г.Є., Рудь-Волга Д.В, Сучасні дезінтеграційні процеси у Європейському Союзі / Економічний простір. 2018. № 134. С. 26-39.

22. Мирошніченко, Ю. В. Макроекономічна нестабільність та її наслідки для економіки України. Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярощук (голов. ред.) та ін. Тернопіль: Видавничо- поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2016. Том 25. № 1. С. 83-88.

23. Моделювання економічної безпеки : держава, регіон, підприємство : монографія / [Геєць В.М., Кизим М.О., Клебанова Т.С., Черняк О.І. та ін.] / за ред. Гейця В.М. – Харків: ІНЖЕК, 2006. – 240 с.

24. Новосьолова О.С. Державний борг: діалектика теоретичних уявлень та оцінка сутності / О. С. Новосьолова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Економіка. – 2013. – Вип. 23. – С. 169 – 173.

25. Носова О.В. Національна економіка[текст]: навч. посіб.: / За заг. ред. Носової О. В. - К.: Центр учбової літератури, 2013. - 512 с.

26. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL.: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

27. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України Урядовий портал. Макропрогноз Уряду України на 2020 рік: веб-сайт: URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-utochniv-makroprognoz-na-2020-rik> (дата звернення: 16.12.2021).

28. Офіційний сайт МВФ: веб-сайт: URL: <https://www.imf.org/en/Data> (дата звернення: 15.12.2021).
29. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду. URL: <https://www.imf.org>.
30. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua>.
31. Офіційний сайт НБУ. Інфляційний звіт, жовтень 2021 року: веб-сайт: URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-jovten-2021-roku> (дата звернення: 16.12.2021).
32. Офіційний сайт Представництва ЄС в Україні. URL: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/index_uk.htm
33. Офіційний сайт Світового банку: веб-сайт: URL: <https://data.worldbank.org> (дата звернення: 15.12.2021).
34. Пабат О.В., Економічна безпека держави: інноваційні фактори: монографія. - Львів: ІРД НАН України, 2012 – 168 с.
35. Панченко В.В. Сутність та чинники формування зовнішнього державного боргу / В. В. Панченко // Економічний простір. – 2014. – № 88. – С.5 – 17.
36. Посаднева О.М., Рибіцька Я.М. Проблематика бюджетного планування в умовах макроекономічної нестабільності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2021. № 36. С. 123-129.
37. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 року № 1277. URL: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.
38. Рамазанов С. К. Ризики, безпека, кризи і сталий розвиток в економіці: методології, моделі, методи управління та прийняття рішень : монографія / С. К. Рамазанов, О. А. Бурбело, В. В. Вітлінський, О. М. Ляшенко, А. В. Матвійчук; ред.: С. К. Рамазанов; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ : Ноулідж, 2012. – 947 с

39. Ресурси та моделі глобального економічного розвитку: монографія / [Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, А. М. Колот, Я. М. Столярчук, та ін.]; за заг. ред. Д. М. Лук'яненка, – К.: КНЕУ, 2011. – 703 с.
40. Самець С.М. Державне регулювання економіки в умовах економічної кризи. Науковий вісник НЛТУ України. 2012. Вип. 22. с. 266-273.
41. Сологуб Д. Основні тенденції в економіці та фінансовій системі України. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=68440665> (дата звернення 18.11.2021)
42. Софієнко А.П. Еволюція поняття «зовнішній державний борг» як індикатора фінансової безпеки / Economics and Region. 2016. № 3 (58). С. 86-94.
43. Соха Ю. І. Принципи сталого розвитку і проблема природно-техногенної безпеки. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2011. С. 103–111.
44. Сталий розвиток і екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях / Н. М. Андрєєва, В. О. Бараннік, Є. В. Хлобистов [та ін.]; за наук. ред. Є. В. Хлобистова. Сімферополь: Фенікс, 2010. 582 с.
45. Сталий розвиток та екологічна безпека суспільства: теорія, методологія, практика: у 2-х т. / Н. М. Андрєєва, О. М. Алимов, Є. В. Хлобистов [та ін.]; за наук. ред. Є. В. Хлобистова. Сімферополь: Аріал, 2011. – Т. 1. – 464 с.; Т. 2. – 340 с.
46. Теоретико-методологічні основи інвестиційно-інноваційної безпеки національної економіки України: монографія / за ред. І.М. Грищенко, В.М. Узунова, М.П. Денисенка. – К.: Маклаут, 2013. – 464 с.
47. Тульчинський Р. В., Тульчинська С. О., Ружицький А. В. Стратегії конкурентоспроможності підприємств в умовах макроекономічної нестабільності. Економічна наука. 2021. № 6. С.5-9.

48. Фактори макроекономічної нестабільності в системі моделей економічного розвитку : кол. моногр. / за ред. д-ра екон. наук М.І. Скрипниченко ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозів. К., 2012. 720 с.

49. Barro R. J., Ursua J.F., Weng J. The Coronavirus and the Great Influenza Pandemic – lessons from the ‘Spanish Flu’ for the Coronavirus’s potential effects on mortality and economic activity. NBER Working Paper 26866. National Bureau of Economic Research. 2020. № 8166. URL: <https://ideas.repec.org/p/nbr/nberwo/26866.html> (дата звернення: 13.12.2021).

50. Benmelech E., Tzur-Ilan N. The determinants of fiscal and monetary policies during the COVID-19 crisis. NBER Working Paper 27461. National Bureau of Economic Research. 2020. URL: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w27461/w27461.pdf (дата звернення: 11.12.2021).

51. Eurostat. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat>

52. ILO Monitor: COVID-19 and the world of work. Sixth edition. Updated estimates and analysis. International Labor Organization. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/briefingnote/wcms_755910.pdf (дата звернення: 15.12.2021).

53. Official website of the IMF. World Economic Outlook, October 2020: A Long and Difficult Ascent. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/09/30/world-economic-outlook-october-2020> (дата звернення: 17.12.2021).

54. Orlik T., Rush J., Cousin M., Hong J. Coronavirus could cost the global economy \$2.7 trillion. Here’s how. URL: <https://www.bloomberg.com/graphics/2020-coronavirus-pandemic-global-economic-risk/> (дата звернення: 10.12.2021).

55. Strategia zarządzania długiem sektora finansów publicznych w latach 2019-2022. URL: <https://www.gov.pl/web/finanse/strategiezarzadzania-dlugiem>

ДОДАТКИ

Додаток А

АНТИКРИЗОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Основою регулятивних дій в економіці будь-якої країни, і України в тому числі є формування надійної системи макроекономічної стабільності. Одним із найбільш важливих завдань України як держави є формування системи державного регулювання антикризових заходів шляхом оптимізації фіскальної та монетарної політики. Антикризова політика держави - це напрямок діяльності органів державної влади, спрямований на розробку та реалізацію комплексу заходів, спрямованих на передбачення та запобігання кризам, а в разі їх виникнення - мінімізацію негативних наслідків та забезпечення поступового переходу до економічного розвитку. Антикризова політика держави реалізується центральними органами влади шляхом її розробки, впровадження та коригування через законодавчі акти (закони, концепції, стратегії, доктрини, цільові програми промислового розвитку (промисловість, сільське господарство, паливно-енергетичний комплекс тощо) та регіональні програми), що регулюють відносини в соціально-економічній, політичній, екологічній та інших сферах. Використовуються такі антикризові важелі політики: прогнозування стану, планування, макроекономічні дослідження, вдосконалення статистичної звітності з метою точної оцінки фактичної ситуації, контрольно-інспекційна діяльність, механізми використання податкових важелів (не лише на рівні збору податків, також податкові пільги), дешеві державні позики тощо. Реалізація такої політики передбачає участь структур державного управління на всіх рівнях та органів місцевого самоврядування [1, с. 32].

Головними вимогами до ефективної системи забезпечення макроекономічної стабільності є функціонування її в межах, визначених чинним законодавством; забезпечення ефективного захисту та реалізації національних економічних інтересів; своєчасне діагностування та попередження загроз для макроекономічної стабільності держави; ефективна діяльність фіскальних служб за будь-яких умов; чітка структура та розмежування функцій різних органів та гілок влади; поінформованість у необхідних межах щодо діяльності органів системи забезпечення макроекономічної стабільності [2, с. 44]. В умовах макроекономічної нестабільності виникає ризик гіперінфляції, дефолту та інших кризових наслідків дестабілізації економіки, тому потрібен моніторинг основних макроекономічних показників та вжиття заходів щодо мінімізації ризиків, які виникають в даних умовах. Розглянемо основні макроекономічні показники України за останні 5 років (2015-2019 рр, оскільки остаточні дані за 2020 рік ще не оприлюднено) та їх прогнозні значення на 2020-2021 роки (Табл. 1)

Таблиця 1

Основні макроекономічні показники України за 2015-2021 рр.*

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021**
ВВП, млрд. грн.	1988,5	2383,2	2083,9	3558,7	3974,6	3675,7	3370,6
Темп приросту ВВП, % до попереднього року	90,2	102,3	102,9	119,2	112,7	92,3	91,7
Індекс споживчих цін (темпер інфляції), %	143,3	112,4	113,7	109,8	104,1	105,0	108,2
Дефіцит бюджету, млрд. грн.	46,2	70,1	47,8	59,2	78,0	217,1	246,6
Сальдо зовнішньоторговельного балансу, млрд. дол. США	3,8	0,6	-8,6	-11,5	-0,8	-1,7	-3,4
Рівень безробіття населення, %	9,1	9,3	9,5	9,1	8,6	9,7	10,1

*побудовано автором на основі даних Держслужби статистики <http://ukrstat.gov.ua/> [4]

** прогнозні значення на основі даних Мінфіну України та МВФ

Як бачимо, динаміка макроекономічних показників є нестабільною, до того ж станом на кінець 2020 року Міністерство фінансів України прогнозує зниження макроекономічних показників, зокрема, ВВП, на 1,4% порівняно з 2020 роком за прогнозами ж МВФ падіння економіки може сягнути 7,7%. Йде зростання рівня інфляції та рівня безробіття. Тому потрібно докласти зусиль для стабілізації економіки та нейтралізації кризових процесів в ній.

Сучасна українська модель функціонування державного сектору економіки зараз знаходиться на межі між моделлю для країн з розвинутою ринковою економікою та країн, що розвиваються. В деяких аспектах функціонування державного сектору економіки наша держава дотримується японської моделі, але без ефективної фінансової підтримки державного сектору, що і викликає ряд проблем у макроекономічній стабільності держави. Також український державний сектор економіки не має чіткої структури, тому що в окремих галузях велика частина державних підприємств була передана у бізнес-середовище через їх приватизацію, в інших же галузях держава утримує монополію, але при цьому недостатньо фінансує діяльність галузі, і таких прикладів можна навести достатньо. Для вдосконалення системи функціонування державного сектору економіки слід звернути увагу на процеси централізації і концентрації виробництва і капіталу. Звичайно це відбувається шляхом формування великих корпоративних об'єднань, які можуть бути визначені як інтегровані корпоративні структури. Одним із завдань, що вирішується при інтеграції підприємств у державному секторі економіки, є створення таких організаційних структур, які забезпечили б економічну ефективність функціонування інтегрованої компанії, швидку адаптацію до умов ринкового середовища, що змінюються, значні конкурентні переваги.

Також в умовах макроекономічної нестабільності дієвим заходом є стимулююча фіскальна та монетарна політика. Для цього потрібно переглянути чинні норми оподаткування та знизити податковий тиск на бізнес, дати можливість створити нові робочі місця, законодавчо закріпити податкові канікули для нових підприємств задля того, щоб знизити рівень безробіття. Стимулююча монетарна (грошово-кредитна) політика, що проводиться під час спаду, спрямована на стабілізацію економіки, стимулювання зростання економічної активності та є засобом боротьби з безробіттям. Ця політика передбачає, що НБУ вживає заходів для збільшення пропозиції грошей в обігу без інфляційних впливів. Її інструменти - зниження норми обов'язкового резервування та облікової ставки НБУ, надання кредитів підприємствам на пільгових умовах для розвитку бізнесу та створення нових робочих місць, інші стимулюючі заходи. Таким чином, існує потреба у підвищенні рівня макроекономічної стабільності України, в тому числі й за рахунок інтеграції державного та комерційного секторів, посилення конкурентоспроможності українських підприємств та стабілізації макроекономічних показників з позитивною динамікою.

Висновки. Розглядаючи сучасну систему макроекономічного розвитку України, можна побачити, що дана система на теперішній час функціонує недостатньо ефективно, про що свідчать і зниження міжнародних позицій України, і наслідки економічної кризи, з якими ще й досі наша держава не може впоратись, і висока залежність від інших країн (наприклад, від Росії – по енергоносіях) і інші актуальні показники. Тому слід спрямувати державну політику на підвищення ефективності заходів макроекономічної стабілізації держави по всіх напрямках.

Державний сектор економіки є однією з найбільших складових, що формують макроекономічні показники держави, адже підприємства, що знаходяться у володінні недержавного сектору економіки, переслідують власні економічні інтереси і мало переймаються проблемами стабільності держави. Більшість недержавних підприємств спрямовані на отримання власного прибутку, зміцнення власних позицій та збільшення власної конкурентоспроможності, не уявляючи дані показники з показниками держави в цілому. Тому зміцнення позицій державного сектору економіки для підвищення макроекономічної стабільності держави є дуже важливим для покращення позицій нашої держави на міжнародному ринку. Також запропоновано проводити стимулюючу фіскальну та монетарну політику, що дозволить знизити рівень безробіття та зупинити зростання інфляції. Більш детальні кроки слід розробити з врахуванням динаміки кожного з макроекономічних показників та чинників, що їх формують..

Додаток Б

**Розрахунок параметрів регресійної моделі EDT – темп росту
GDP для України**

Рік	EDIT (x)	Темп GDP(y)	x ²	y ²	xy
2000	19,10	1,00	364,81	1,00	19,10
2001	20,40	1,21	416,16	1,48	24,78
2002	21,65	1,12	468,51	1,24	24,14
2003	23,81	1,18	566,96	1,40	28,16
2004	30,65	1,29	939,24	1,68	39,66
2005	39,62	1,33	1569,67	1,76	52,60
2006	54,51	1,25	2971,56	1,56	68,19
2007	79,96	1,32	6392,80	1,75	105,90
2008	101,66	1,26	10334,55	1,59	128,21
2009	103,40	0,65	10690,73	0,42	67,34
2010	117,34	1,16	13769,38	1,35	136,28
2011	126,24	1,20	15935,53	1,44	151,43
2012	135,07	1,08	18242,55	1,16	145,51
2013	142,08	1,04	20186,44	1,09	148,16
2014	126,31	0,72	15953,71	0,52	90,82
2015	118,73	0,69	14096,58	0,47	81,63
2016	113,52	1,03	12886,34	1,06	116,84
2017	116,58	1,20	13590,43	1,45	140,18
2018	114,71	1,17	13158,38	1,36	133,81
2019	121,74	1,18	14820,38	1,38	143,09
2020	125,69	1,01	15797,98	1,02	127,16
Σ	1852,74	23,0954	203152,69	26,19	1973,01

Джерело: складено автором самостійно.

Додаток В

Розрахунок параметрів регресійної моделі EDT – FDI

Рік	EDT (x)	FDI(y)	x^2	y^2	xy
2000	19,10	0,60	364,81	0,35	11,36
2001	20,40	0,79	416,16	0,63	16,16
2002	21,65	0,69	468,51	0,48	15,00
2003	23,81	1,42	566,96	2,03	33,91
2004	30,65	1,72	939,24	2,94	52,56
2005	39,62	7,81	1569,67	60,96	309,35
2006	54,51	5,60	2971,56	31,40	305,49
2007	79,96	10,19	6392,80	103,90	814,98
2008	101,66	10,70	10334,55	114,49	1087,75
2009	103,40	4,77	10690,73	22,74	493,10
2010	117,34	6,45	13769,38	41,62	756,98
2011	126,24	7,21	15935,53	51,94	909,78
2012	135,07	8,18	18242,55	66,83	1104,16
2013	142,08	4,51	20186,44	20,33	640,63
2014	126,31	0,85	15953,71	0,72	106,98
2015	118,73	-0,37	14096,58	0,14	-43,81
2016	113,52	3,97	12886,34	15,74	450,33
2017	116,58	3,92	13590,43	15,35	456,75
2018	114,71	4,58	13158,38	20,94	524,91
2019	121,74	5,83	14820,38	34,02	710,10
2020	125,69	5,42	15797,98	29,40	681,49
Σ	1852,74	94,83	203152,69	636,95	9437,96

Джерело: складено автором самостійно.